

Onderzoek naar inclusie van mensen met een beperking

Overzicht van publicaties en websites, samengesteld naar
aanleiding van het congres 'Focus op Onderzoek'
op 1 en 2 december 2011

Dr. Hans Kröber

Dr. Martin Schuurman

Colofon

Onderzoek naar inclusie van mensen met een beperking. Overzicht van publicaties en websites, samengesteld naar aanleiding van het congres 'Focus op Onderzoek', op 1 en 2 december 2011.

Door dr. Hans Kröber en dr. Martin Schuurman.

Vilans

Dr. H.R.T. Kröber

Postbus 8228

3503 RE Utrecht

Tel: (030)7892300

info@vilans.nl

Kalliope Consult

Dr. M.I.M. Schuurman

Rietveldlaan 9

3431 GD Nieuwegein

Tel: 06.12871927

Kalliopeconsult@hetnet.nl

December 2011

©Kalliope Consult/Vilans

INLEIDING

Op 1 en 2 december 2011 vond in Utrecht het congres *Focus op Onderzoek* plaats. Op dat congres is in een tweetal symposia aandacht geschonken aan het thema inclusie. Naar aanleiding daarvan hebben de twee symposialeiders het plan opgevat om publicaties en informatiesites rond dit thema op te sporen en in één overzicht bijeen te brengen. In dit boek geven we dit overzicht weer.

Met inclusie wordt bedoeld leven in de samenleving, met waardevolle persoonlijke en sociale netwerken en gebruik makend van voorzieningen die voor allen bedoeld zijn. Inclusie is voor iedereen van groot belang, dus ook voor mensen met een beperking. Het proces van inclusie (de weg waarlangs zij wordt bereikt, de vertaling op domeinen en de inhoud en organisatie van de ondersteuning) dient helder en doordacht te zijn. Daarvoor is kennis nodig. De publicaties in dit boek leveren elk een stukje van die kennis.

Om zoveel mogelijk publicaties over inclusie op te kunnen sporen, zijn twee wegen bewandeld. Allereerst is een literatuursearch uitgevoerd. Hierin werd gezocht in de volgende databanken/bibliotheekbestanden:

- de bibliotheek en documentatie van Vilans;
- de bibliotheek en documentatie van onderzoeksinstituut NIVEL;
- de Kennisportal van de Vereniging Gehandicaptenzorg Nederland en
- de digitale databanken DocOnline, Social Care Online, PubMed, Psychiatric Services en Picarta.

In de zoekactie is een combinatie van de volgende termen (of equivalenten daarvan) gebruikt: gehandicapten (lichamelijk, verstandelijk, zintuiglijk), psychiatrische patiënten inclusie/participatie/(sociale) integratie, begeleid werken. Gezocht is op de periode 2005-2011.

Daarnaast zijn oproepen gedaan aan onderzoekers. Via LinkedIn en email hebben we personen uit de eigen netwerken benaderd met de vraag informatie door te geven over zowel de eigen werkzaamheden en publicaties als het bestaan van publicaties van anderen.

Aanvullend hierop hebben we nog enkele afzonderlijke zoekactiviteiten uitgevoerd, bijvoorbeeld door gericht na te gaan welke publicaties bij landelijke onderzoeksinstituten op het terrein van inclusie zijn verschenen. Parallel hieraan werd ook informatie over de meest belangrijke websites over inclusie verzameld.

Uiteindelijk kon worden beschikt over 130 publicaties en 63 websites. Het was de wens om de publicaties binnen het algemene thema inclusie te rangschikken op een specifiek onderwerp. We onderscheidden vier onderwerpen, afkomstig van twee dimensies:

- De ‘verticale’ dimensie van topdown en bottom up. Een publicatie werd gerangschikt onder ‘topdown’ wanneer zij betrekking had op wet- of regelgeving, financiering of overeenkomsten/verdragen over inclusie. We plaatsten haar onder ‘bottom up’ wanneer participatie en/of inclusie aan de orde waren vanuit de persoon met een beperking zelf: zijn mening, ondersteuningsbehoeften, empowerment of persoonlijke factoren voor inclusie.
- De ‘horizontale’ dimensie van voorzieningen en dienstverlening, met enerzijds de gespecialiseerde organisaties of voorzieningen van waaruit de beweging richting samenleving in gang wordt gezet (inclusief de daartoe ontwikkelde instrumenten en begeleiding van cliënten), anderzijds de deelname aan de samenleving op zichzelf (inclusief de activiteiten van reguliere organisaties en dienstverlening die actief zijn in het ‘opnemen’ van mensen met een beperking in de samenleving).

Alle publicaties zijn gescoord op deze vier onderwerpen. We hebben niet voor een indeling per onderwerp gekozen omdat diverse publicaties tot meerdere onderwerpen behoren. In plaats daarvan geven we, in hoofdstuk 2, de publicaties eerst alfabetisch op auteur weer, met per publicatie achtereenvolgens de titelbeschrijving, de geleverde samenvatting en, voor zover beschikbaar, een link naar de tekst van de publicatie. Vervolgens vermelden we in een afzonderlijke tabel voor elke publicatie tot welk onderwerp, of welke onderwerpen, zij gerekend kan worden.

In hoofdstuk 3 is het overzicht van de gevonden websites weergegeven.

1. Overzicht van publicaties

Publicaties alfabetisch gerangschikt

Abma, T. e.a. (2006). *Onderzoek met en voor mensen met verstandelijke beperkingen*. Eindrapport 'Vraagsturing wetenschappelijk onderzoek met en voor mensen met een verstandelijke beperking'. Maastricht: Universiteit Maastricht.

- **Samenvatting:** Doel van dit project was om een onderzoeksagenda op te stellen vanuit het perspectief van mensen met een verstandelijke beperking. Ook zou het project inzichten moeten opleveren om de zeggenschap in onderzoek van cliënten op de langere termijn te verbeteren. In het onderzoeksteam werkten onderzoekers met ervaringsdeskundigen, onder wie twee mensen met een beperking en een moeder van een zoon met meerdere beperkingen. In dit eindrapport zijn de achtergronden, de aanpak, de bevindingen en conclusies en aanbevelingen beschreven. Het eindrapport is bedoeld als inbreng voor de programmacommissie van ZonMw. Ook bedoeld als inspiratiebron voor wetenschappers die daadwerkelijk gestalte willen geven aan cliëntenparticipatie in wetenschappelijk onderzoek.
http://www.zonmw.nl/nl/publicaties/?no_cache=1&tx_vipublicaties_pi1%5Baction%5D=detail&tx_vipublicaties_pi1%5Bid%5D=435&cHash=95758f1d71f25e8235fa1c01771209c1

Achterberg, T.J., Wind, H., Boer, A.G.E.M. de & Frings-Dresen, M.H.W. (2009). Factors that Promote or Hinder Young Disabled People in Work Participation. A Systematic Review. *Journal of Occupational Rehabilitation*, 19, nr. 2, 129-141.

- **Samenvatting:** The aim of this systematic review was to study factors which promote or hinder young disabled people entering the labour market.
<http://dare.uva.nl/document/186808>

Alma, Manna A., Mei, Sijrike F. van der, Melis-Dankers, Bart J.M., Tilburg, Theo G. van, Groothoff, Johan W. & Suurmeijer, Theo P.B.M. (2011). Participation of the elderly after vision loss. *Disability and Rehabilitation*, 33, nr. 1 (April), 63-72(10).

- **Samenvatting:** This study provides an overview of empirical research on the effectiveness of quality-enhancing interventions for people with profound intellectual and multiple disabilities (PIMD).
<http://www.ingentaconnect.com/content/apl/tids/2011/00000033/00000001/art00007>

Alphen. L.M. van, Dijker, A.J.M., Borne, H.H.W. van den, e.a. (2009). The significance of neighbours: views and experiences of people with intellectual disability on neighbouring. *Journal of Intellectual Disability Research*, 53, nr. 8 (August), 745-757.

- **Samenvatting:** People with intellectual disability (ID) who live in regular neighbourhoods have experiences with their neighbours, which are important to understand when studying social integration. This study describes and analyses the opinions on, and experiences with, neighbour relationships of 39 people with ID living in neighbourhood housing facilities.
<http://www3.interscience.wiley.com/journal/122462782/abstract>

Alphen, Laura M. van, Dijker, Anton J.M. & Borne, Bart H.W. van den (2010). People with intellectual disability as neighbours: towards understanding the mundane aspects of social integration. *Journal of Community & Applied Social Psychology*, 20, nr. 5 (September/October), 347-362.

- **Samenvatting:** Although people with intellectual disabilities (ID) are increasingly expected to relocate from traditional institutional care to 'regular' neighbourhood housing facilities and socially integrate in these neighbourhoods, little is known about how they are perceived and appreciated as neighbours. This paper reports on interviews carried out with 30 neighbours without ID who were neighbours of small-scale care facilities for people with ID.

Alphen, Laura M. van, Dijker, Anton J.M., Bos, Arjan E.R. e.a. (2011). The Influence of Group Size and Stigma Severity on Social Acceptance. The Case of People with Intellectual Disability Moving into Neighbourhoods. *Journal of Community & Applied Social Psychology*. Early View. Article first published online: 4 May 2011.

- **Samenvatting:** Dutch adults from a nationwide Internet panel (n=426) were asked to imagine that their next-door neighbours would move out and that people with intellectual disability would move in. Severity of disability and group size were varied to manipulate intergroup threat. These two factors independently influenced social acceptance and a variety of emotional and behavioural measures. In particular, it was found that a large group with severe disability aroused the strongest negative response, whereas a small group with mild disability aroused the weakest negative response. Small groups with a severe disability and large groups with a mild disability aroused similar and intermediate negative responses. Results are discussed in terms of theories of intergroup threat and stigmatisation. Practical implications for predicting the success of de-institutionalisation and social integration of groups with special needs are addressed.

Beure, S. & Hoekman, P. (2009). Participatie van mensen met een verstandelijke beperking in buurthuizen. *Nederlands Tijdschrift voor de Zorg aan mensen met verstandelijke beperkingen*, 35, nr. 4 (dec.), 250-258.

- **Samenvatting:** In dit onderzoek beschrijven en beoordelen medewerkers van zeven buurthuizen in Rotterdam en Schiedam de participatie van mensen met een verstandelijke beperking. De manier waarop deze mensen in de buurthuizen functioneren laat meer verschillen zien dan overeenkomsten. In alle buurthuizen worden op diverse functioneringsgebieden participatieproblemen ervaren. Medewerkers blijken zich op diverse gebieden aan te passen aan het functioneren van mensen met een verstandelijke beperking. De geboden ondersteuning in de buurthuizen wordt door medewerkers gezien als aanzienlijk bevorderend voor de participatie.

Biene, M. van e.a. (z.j.). Kansen in kunst. Kunst door mensen met speciale wensen. Utrecht: Hogeschool Utrecht, Kenniscentrum Sociale Innovatie.

- **Samenvatting:** Binnen dit project is eerst een landelijk onderzoek uitgevoerd onder ateliers en Centra voor de Kunsten in Nederland. Vervolgens zijn drie regionale ontwikkelwerkplaatsen/proeftuinen aan de slag gegaan om mensen met een beperking meer aan kunstbeoefening te laten doen in hun eigen regio. De resultaten van het onderzoek en de ondernomen activiteiten zijn vervat in dit boek.

<http://www.kunstinclusief.nl/nl-NL/Resultaten/Publicaties>

Boheemen, M.A.C. van (2006). Passie en ondernemerschap in Almere: projectverslag en onderzoeksrapportage. Nunspeet: Stichting Philadelphia Zorg.

- **Samenvatting:** Onderzoeksrapportage over het realiseren van toekomstwensen van jongvolwassenen met een verstandelijke beperking in de samenleving en de inzet een intercedent.

http://www.inclusievesamenleving.nl/verslag_almere.pdf

Bolsenbroek, Anouk & Houten, Douwe van (2010). Werken aan een inclusieve samenleving. Goede praktijken. Amsterdam: Uitgeverij Nelissen.

- **Samenvatting:** Auteurs maken zich sterk voor het ideaal van de inclusieve samenleving. Aan de hand van praktijkvoorbeelden - uit onderwijs, arbeidsmarkt, ouderenzorg en het wonen in de wijk - laten zij zien dat het mogelijk is dat ieder individu participeert op zijn eigen manier, hoe iedereen in kleine stapjes aan de inclusieve samenleving kan werken.

Bolsenbroek, A., Houten, D. van & Nossin, M. (2006). Op weg naar passend onderwijs in een inclusieve samenleving. Amersfoort: CPS.

- **Samenvatting:** Onder de titel Samen leren, grote klasse! organiseerde Stichting Perspectief in het najaar van 2005 drie werkconferenties over inclusief onderwijs. Inclusief onderwijs betekent dat alle leerlingen, dus ook degenen met beperkingen, zoveel mogelijk hetzelfde onderwijs genieten. Op een school in hun eigen omgeving, ongeacht hun beperking. In Nederland gaan de meeste kinderen met beperkingen nog steeds naar een speciale school, buiten hun wijk of dorp. Tijdens de werkconferenties werd duidelijk dat dit anders kan. Ervaringen in het buitenland laten zien dat inclusief onderwijs niet alleen goed mogelijk is, maar dat het ook voordelen heeft voor de leerlingen, niet alleen voor kinderen met een beperking. Dit boek is een handig naslagwerk. Ook is het een inspiratiebron voor ouders, scholen en beleidsmakers. In het boek zijn vele voorbeelden opgenomen, die samen met de informatieve teksten een startpunt bieden om het concept inclusief onderwijs beter te leren kennen en vorm te geven in de praktijk.

Boonaerts, Yvonne & Pekaar, Hans (2010). Wonen in de wijk: een onderzoek naar de ervaringen van mensen met een verstandelijke of psychische beperking in West-Noord-Brabant. Breda: Avans Hogeschool.

- **Samenvatting:** In dit onderzoeksrapport staan de ervaringen met het wonen in de wijk centraal van mensen met een verstandelijke en mensen met een psychische beperking. Allereerst wordt het wettelijke kader van de Wet maatschappelijke ondersteuning (Wmo) geschetst. Het doel van de wet is de maatschappelijke participatie van alle burgers - dus ook van mensen met een beperking - mogelijk te maken en te bevorderen. Om dit te bereiken moeten burgers voor elkaar zorgen en elkaar ondersteunen. Tegen deze achtergrond wordt in dit onderzoek de volgende vraag beantwoord: 'Hoe ervaren mensen met een beperking, die buiten de instellingsmuren wonen, de binding met de wijk en wat verwachten zij van hun wijkgenoten?' In het onderzoek wordt aandacht besteed aan verschillende theoretische invalshoeken. Aan bod komen de achtergronden van de doelgroep (wie zijn die 'mensen met een beperking'?). Van daaruit wordt beschreven wat bedoeld wordt met 'participatie in de wijk'. Verschillende begrippen komen aan de orde, zoals leefbaarheid, sociale cohesie, netwerken en sociaal kapitaal. Na de beschrijving van de onderzoeks aanpak worden de resultaten van het onderzoek geanalyseerd.

http://www.avans.nl/avm/Lectoraat/Vermaatschappelijking_in_de_zorg/9279%20Publicatie%20A5%20binnenrijde_DEF.pdf

Boswinkel, N. & Leeuwen, A.B. van (2008). Een exploratief onderzoek vanuit een leerplankundig perspectief. Integratie van kinderen met speciale onderwijsbehoeften in het reguliere basisonderwijs. Enschede: SLO (Stichting leerplanontwikkeling).

- **Samenvatting:** 'Doe maar gewoon', dat is wat de meeste leerlingen in het voortgezet onderwijs willen. Leerlingen met een beperking, in welke vorm dan ook, zijn hierop geen uitzondering. Door de leerlinggebonden financiering (het rugzakje) hebben ook leerlingen met een beperking de mogelijkheid om een reguliere school te bezoeken en dat gebeurt ook steeds meer. Leerlingen krijgen hiermee de kans tussen 'gewone' leerlingen op te groeien die ook zo hun problemen hebben en er oplossingen voor zoeken. In deze publicatie wordt verslag gedaan van een studie, waarin is gekeken naar de mate van succesvolheid van de integratie van deze leerlingen in het regulier voortgezet onderwijs. Hoe gaat het met de betreffende leerlingen en waar lopen docenten tegenaan? Zijn ouders tevreden en zijn scholen voldoende in staat de juiste randvoorwaarden te creëren? Door middel van gesprekken met leerlingen, ouders en met de mensen op de scholen proberen de auteurs inzicht te krijgen in de mogelijkheden en problemen die leerlingen met een 'rugzakje', hun ouders en de scholen ervaren in het voortgezet onderwijs. Binnen het onderzoek ligt de focus op leerplankundige implicaties en uitdagingen.

<http://www.slo.nl/organisatie/recentepublicaties/00001/>

Bovenkamp, H. van de, Grit, K. & Bal, R. (2008). Inventarisatie patiëntenparticipatie in onderzoek, kwaliteit en beleid. Rotterdam: Instituut Beleid en Management Gezondheidszorg Erasmus MC, Universitair Medisch Centrum.

Brok, Yvette den & Lammerts, Rob (2008). Gehandicapt en geëmancipeerd. Emancipatie van mensen met een lichamelijke handicap: stand van zaken. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.

- **Samenvatting:** De deelname aan de maatschappij van de ruim 800.000 mensen met een lichamelijke handicap blijft ruimschoots achter bij die van andere groepen. Die achterstand vloeit voort uit openlijke en verholde vormen van discriminatie en uitsluiting op grond van vooroordelen over lichamelijke handicaps. Emancipatie is hierop het antwoord, zo blijkt uit dit rapport. Daarin is te lezen wat de stand van zaken is met de emancipatie van mensen met een lichamelijke handicap.

http://www.verwey-jonker.nl/doc/participatie/D0123534_def.pdf

Brok, Yvette den (2010). Een land waar mensen met een handicap willen wonen. Utrecht: Vilans/MEE.

- **Samenvatting:** In het boek staan vijftien mensen, allen met een ander soort handicap, centraal. Zij geven allemaal een antwoord op de vraag: 'Wat zou je doen als je de baas van een denkbeeldig land was?'. Ze willen allemaal waar mogelijk meedoen. Meedoen in de vorm van werken, leren en vrije tijd. Dat vraagt om een samenleving waarin deze gedachte is beklifd en gebouwen en infrastructuur hierop ingericht zijn.

<http://www.kennispleingehandicaptensector.nl/kennisplein/Kennis/Thema-Inclusie/Thema-Inclusie-Ervaringen/Thema-Inclusie-Ervaringen-Een-land-waar-mensen-met-een-handicap-willen-wonen.html>

Bruijning J., Nispen R. van, Verstraten P. & Rens, G. van (2010). A Dutch ICF version of the Activity Inventory. Results from focus groups with visually impaired persons and experts. *Ophthalmic Epidemiology*, 17, nr. 6 (December), 366-77.

- **Samenvatting:** Rehabilitation needs can be organized in the "Activities and Participation" domains of the ICF. The D-AI offers a way of systematically assessing and measuring functional limitations and disabilities, and provides detailed information about activities that are needed to perform a certain goal. Focus group discussions with Dutch patients and experts revealed additional items that will probably be relevant for other populations. Involving patients in the first step of the developing process is important to provide face and content validity. The D-AI can prioritize rehabilitation goals by multiplying importance and difficulty scores, which is helpful in formulating a rehabilitation plan.

Bult, M.K., Verschuren, O., Gorter, J.W., Jongmans, M.J., Piskur, B. & Ketelaar, M. (2010). Cross-cultural validation and psychometric evaluation of the Dutch language version of the Children's Assessment of Participation and Enjoyment (CAPE) in children with and without physical disabilities. *Clinical Rehabilitation*, 24, nr. 9 (September), 843-53. Epub 2010 May 18.

- **Samenvatting:** Validity of the CAPE was supported by significant differences in participation for subgroups. Participation differed significantly in children with and without disabilities. Girls participated more in all activities. Older children participated more in social activities and self-improvement activities, younger children participated more in recreational activities. Validity of the CAPE was further supported with significant correlation coefficients in 8 out of 13 hypotheses. Both test-retest and inter-interviewer reliability were good to excellent. Conclusion: the findings indicate that the Dutch language version of the CAPE is a reliable and valid instrument to measure participation in recreation and leisure activities for children with and without physical disabilities aged 6-18 years.

Campen, Chr. van & Iedema, J. (2006). Zijn participerende gehandicapten gezonder en gelukkiger? Een empirische modellering van achterstanden in kwaliteit van leven. *Tijdschrift voor Gezondheidswetenschappen*, 84, nr. 1 (januari), 12-21.

- **Samenvatting:** Onderzocht werd hoe groot de verschillen zijn in kwaliteit van leven tussen mensen met en zonder lichamelijke beperkingen, in hoeverre deze een gevolg zijn van lichamelijke beperkingen, ziekte duur en sociaaleconomische kenmerken, en of meer participatie samenhangt met een betere ervaren gezondheid en meer geluk.

Campen, C. van, Iedema, J. & Swellink, H. (2006). Gezond en wel met een beperking. Ervaren kwaliteit van leven en functioneren van mensen met langdurige lichamelijke beperkingen. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

- **Samenvatting:** Hoe ervaren mensen met langdurige lichamelijke beperkingen hun kwaliteit van leven? De achterstanden ten opzichte van burgers zonder beperkingen variëren naar type, duur en ernst van de beperkingen. In de laatste tien jaar zijn de achterstanden min of meer stabiel gebleven. Factoren die deze achterstanden bepalen zijn, naast de beperking zelf, ook sociale en economische factoren. Een opmerkelijke bevinding uit het onderzoek is dat een verhoging van de maatschappelijke participatie niet direct leidt tot een verbetering van de ervaren kwaliteit van leven van mensen met langdurige lichamelijke beperkingen.

<http://www.scp.nl/dsresource?objectid=20645&type=org>

Campen, C. & Cardol, M. (2009). When work and satisfaction with life do not go hand in hand: Health barriers and personal resources in the participation of people with chronic physical disabilities. *Social Science & Medicine*, 69, nr. 1, 56-60.

- **Samenvatting:** People with chronic physical disabilities participate less in both paid and voluntary work and are less satisfied with their lives than people without health problems. Governments and scientists have suggested that participation in employment is the main road to well-being.

Cardol, M., Jong, B.A. de, Bos, G.A.M. van den, Beelen, A. Groot, J.M. de & Haan, R.J. de (2002). Beyond disability. Perceived participation in people with a chronic disabling condition. *Clinical Rehabilitation*, 16, nr. 1, 27-35.

- **Samenvatting:** To describe the impact of a chronic disabling condition on participation and to identify variables that may explain perceived restrictions in participation.
<http://cre.sagepub.com/content/16/1/27.abstract>

Cardol, M., Speet, M. & Rijken, M. (2007). Anders of toch niet? Deelname aan de samenleving van mensen met een lichte of matige verstandelijke beperking. Utrecht: NIVEL.

- **Samenvatting:** Mensen met een verstandelijke beperking wonen tegenwoordig vaker in woonwijken dan op een instellingsterrein. Voelen ze zich ook beter in de woonwijk? Onderzoek wijst uit dat hun ervaringen en wensen sterk verschillen. Maatwerk lijkt de enige oplossing.
<http://www.nivel.nl/pdf/Anders-of-toch-niet-2007.pdf>

Cardol, M., Emmen, M. & Rijken, M. (2008). Werk en tevredenheid onder chronische zieken met een langdurige lichamelijke beperking: de rol van individuele competenties. Den Haag: SCP.

- **Samenvatting:** Het kabinet wil er de komende jaren voor zorgen dat mensen met een chronische ziekte en lichamelijke beperkingen meedoen in de samenleving, het liefst in de vorm van werk. Dit bevordert hun zelfstandigheid en welzijn is de gedachte van de overheid. Het overheidsbeleid is vooral gericht op verbetering van de toegankelijkheid van de Nederlandse samenleving (woningen, wijken, vervoer, openbare diensten en voorzieningen). Bevordering van participatie is echter niet alleen een kwestie van verbetering van de toegankelijkheid van de samenleving, maar ook van vaardigheden en opvattingen. In deze studie wordt onderzocht of verschillen in persoonlijke competenties (coping en percepties) een verschil uitmaken voor de deelname aan werk door en de tevredenheid van mensen met een chronische ziekte en lichamelijke beperkingen.
http://www5.vilans.nl/digitaalmagazijn/SCP%20Werk_en_tevredenheid_onder_chronische_zi_eken%202008.pdf

Cardol, M., Hoek, L. van der & Rijken, M. (2010). Uitkomsten van cliëntondersteuning door MEE-organisaties, zoals beoordeeld door consulenten. Utrecht: NIVEL.

- **Samenvatting:** Volgens de consulenten versterkt de ondersteuning door MEE-organisaties bij 85% van de ondersteuningstrajecten zelfvertrouwen, onafhankelijkheid, openstaan voor hulp en het zelf maken van keuzes, door MEE samengevat als 'empowerment'. MEE ziet verbeteringen binnen dit domein als basis voor verbetering op de andere domeinen. Op het gebied van samenleven & wonen is verbetering te zien bij 67% van de ondersteuningstrajecten en op ontwikkeling & opvoeding bij 59%. Verder blijkt succes van de ondersteuning ook afhankelijk van leeftijd en soort beperking. Bij cliënten met een verstandelijke beperking of autisme rapporteren consulenten bijvoorbeeld vaker verbeteringen in leren & werken dan bij cliënten met een lichamelijke beperking of chronische ziekte. 63% van de ondersteuningstrajecten heeft bovendien voordelen voor de samenleving, bijvoorbeeld doordat een cliënt betaald werk krijgt of niet meer dakloos is.
<http://www.nivel.nl/pdf/Rapport-Uitkomsten-van-cl%C3%ABntondersteuning-door-MEE-org.pdf>

Cardol, M., Dusseljee, J.C., Rijken, P.M. & Van Schrojenstein Lantman-de Valk, H.M.J. (2011). Huisartsenzorg voor mensen met een verstandelijke beperking. Huisarts en Wetenschap, 54, nr. 7, 354-8.

- **Samenvatting:** Mensen met een verstandelijke beperking maken vaker dan voorheen gebruik van de huisartsenzorg. Dat vraagt specifieke kennis en vaardigheden van de huisarts. Onderzocht werden de ervaringen van 216 naasten (merendeels familieleden) van patiënten met een lichte of matige verstandelijke beperking, door middel van gestructureerde telefonische interviews
De naasten die meegingen naar de huisarts waren tevreden over de huisartsenzorg. Wel was ruim 75% van mening dat de betreffende persoon met verstandelijke beperking niet alleen naar de huisarts kon.
Van de mensen met een verstandelijke beperking in het onderzoek had 20% in het afgelopen jaar geen huisarts bezocht en ook geen andere arts. Slechts enkelen hadden contact gehad met een arts voor verstandelijk gehandicapten.
Geconcludeerd wordt dat naasten van personen met een verstandelijke beperking tevreden zijn over de huisartsenzorg aan hun familielid. Een relatief groot aantal mensen met een verstandelijke beperking blijkt echter het afgelopen jaar geen enkele arts bezocht te hebben, en dat roept de vraag op of hun gezondheid wel voldoende wordt gevolgd. Men zou moeten nagaan in hoeverre mensen met een verstandelijke beperking deelnemen aan preventieprogramma's.

CG-Raad (2011). Alle handen thuis. Hoe werkt dat in de praktijk? Utrecht: CG-Raad.

- **Samenvatting:** De peiling 'Alle Handen Thuis' werd, als onderdeel van de AWBZ-monitor, in oktober en november 2010 door de CG-Raad uitgevoerd. Het onderzoek richtte zich op de effecten van veranderingen in de AWBZ voor een specifieke doelgroep: mensen tussen 18 en 70 jaar met een chronische ziekte of lichamelijk beperking die thuis hebben geregeld dat zij, langer dan een jaar en 24 uur per dag, op hulp van anderen kunnen terugvallen.
http://www.cg-raad.nl/docs_en_pdfs/awbz/20110317AlleHandenThuis_web.pdf

Cevaal, Marja & Schleyper, Yvonne (2008). Wonen in de wijk als je een handicap hebt. In opdracht van Patrimonium Woonstichting Veenendaal. Fase 1: inventarisatie. Fase 2: bewoners en begeleiders aan het woord. Utrecht: Stade Advies.

- **Samenvatting:** Patrimonium heeft in samenwerking met diverse zorginstellingen in de afgelopen jaren vijftien woonprojecten voor mensen met een handicap gerealiseerd. In twee onderzoeken zijn de ervaringen van het wonen onderzocht. In het eerste werden zorgverleners, ouders en individuele begeleiders gevraagd naar de feitelijke woonbelevingen. De resultaten waren positief. Tegen de achtergrond van de discussie over de vermaatschappelijking van de zorg werd in het tweede onderzoek nagegaan wat mensen met een handicap zelf vinden. De centrale vraag luidde: 'Leveren de woonprojecten een positieve bijdrage aan de kwaliteit van het bestaan van de bewoners?'. De conclusie van het onderzoek is dat de meeste bewoners tevreden zijn over hun leven en hun woonsituatie. Bewoners met lichte handicaps vertellen allen dat ze zich midden in de wijk voelen staan. Zij voelen zich net als iedere andere buurtbewoner, met meer of minder contacten in de buurt. De voordelen die het wonen in de wijk voor de meeste bewoners heeft zijn: de kleinschaligheid en hiermee de huiselijkheid, de mogelijkheid om optimaal zelfstandig te functioneren en een gewone wijkbewoner te zijn. De projecten zijn door de situering in de wijk laagdrempelig voor vrijwilligers, familie en vrienden. Om de slaagkans van de projecten in de wijk nog meer te vergroten, zijn de volgende factoren van belang: de situering midden in de wijk, nabij voorzieningen en via een veilige route te bereiken. Het is belangrijk dat de gemeenschappelijke ruimtes voldoende groot zijn (hoe minder zelfredzaam, hoe meer van belang).

Het onderzoek is verricht door Stade Advies uit Utrecht. Het werd begeleid door een groep deskundigen vanuit de universiteit, de gemeente en provincie, de zorg en de woningstichting. Het heeft bijgedragen aan de identificatie van factoren die de slaagkans van woonprojecten voor mensen met een handicap bepalen. Patrimonium heeft een aantal nieuwe zorgwoonvormen in voorbereiding en gebruikt hierbij deze onderzoeksresultaten.

http://www.patrimonium-veenendaal.nl/Upload/Bestanden/499586_woonvormen-Stade1.pdf

Claasen, W., Bruïne, E. de, Schuman, H., Siemons, H. & Velthooven, B. van (2009). Inclusief bekwaam. Generiek competentieprofiel inclusief onderwijs. LEOZ Deelproject 4. Antwerpen/Apeldoorn: Garant.

- **Samenvatting:** Dit boek beschrijft de generieke kwaliteiten die in inclusief onderwijs van de leraar, de gespecialiseerde begeleider en de (zorg)coördinator worden gevraagd. Voor de uitwerking van Inclusief Bekwaam is op basis van literatuurstudie, raadpleging van mensen uit de praktijk en consultatie van deskundigen het basisprofiel van de SBL (Stichting Beroepskwaliteit Leraren en ander onderwijspersoneel) aangevuld.

Coalitie voor Inclusie (2010). Tekenen en dan.....? Stand van zaken en aanbevelingen voor de implementatie van het VN-Verdrag inzake de rechten van personen met een handicap. Werkdocument voor de conferentie van 8 februari 2010. Samengesteld door dr. Martin Schuurman. Utrecht: Coalitie voor Inclusie.

- **Samenvatting:** Analyse van de situatie in Nederland met betrekking tot de rechten van personen met een handicap op de domeinen van het VN-Verdrag (onderwijs, arbeid, toegankelijkheid, zeggenschap, gezondheidszorg, e.d.). Voorts wordt de vraag beantwoord wat de toegevoegde waarde van het VN-Verdrag voor deze domeinen is, welke wetgeving beter kan worden ingezet dan nu gebeurt en wat voor veranderingen nodig zijn opdat aan het VN-Verdrag wordt voldaan (wetgeving, monitoring, voorlichting, e.d.).

<http://vnverdragwaarmaken.nl/images/stories/publicaties/Flyerstudies.pdf>

Coalitie voor Inclusie (2010). VN-Verdrag bepaalt: inclusief onderwijs is een recht voor alle kinderen! Werkdocument. Samengesteld door José Smits. Utrecht: Coalitie voor Inclusie.

- **Samenvatting:** Deze uitgave geeft informatie over de staat van inclusie in het Nederlandse onderwijs: feiten en cijfers, de historie en de vooruitzichten. Is het ideaal uit het VN-Verdrag te bereiken via de voorstellen voor passend onderwijs en zo ja hoe dan? Wie kan zorgen dat het systeem verandert: de scholen, leerkrachten, ouders, overheid? Wat zijn de hindernissen op de weg ernaartoe? Is dat gebrek aan geld of eerder de grondwettelijke onderwijsvrijheid die maakt dat de overheid zich niet wil bemoeien met wat er in de klas gebeurt. Of is de belangrijkste hindernis dat veel mensen inclusie eigenlijk niet nodig vinden?

<http://www.vnverdragwaarmaken.nl/images/stories/documenten/101202-rapport-inclusief-onderwijs-is-een-recht.pdf>

Cox, S.J.V. (2005). Aan het werk met een verstandelijke handicap. Een kwalitatief onderzoek naar de invloed van Supported Employment/Begeleid Werken op personen met een verstandelijke handicap. Sittard: Pepijn en Paulus (thans: Pergamijn).

- **Samenvatting:** De Stichting Arbeidsintegratie Projecten Pepijn en Paulus (STAPP) biedt begeleiding en steun aan mensen met een lichamelijke, verstandelijke of psychische beperking bij het vinden en behouden van een (betaalde) baan, waarbij ze gebruik maakt van de methodieken Supported Employment en Begeleid Werken. In deze scriptie wordt nagegaan in hoeverre de gestelde doelen bereikt zijn.

Cramm, J.M., Finkenflügel, H., Kuijsten, R. e.a. (2009). How employment support and social integration programmes are viewed by the intellectually disabled. *Journal of Intellectual Disability Research*, 53, nr. 6 (June), 512-520.

- **Samenvatting:** Supported employment is intended to facilitate and promote participation and integration of intellectually disabled citizens in society. This study investigated their view of the programme.

<http://www3.interscience.wiley.com/journal/122267523/abstract>

Daas, H.M. den, Nakken, H., Smrkovsky, M. & Struik, C. van der (2007). Gewoon wonen. Een onderzoek naar de effecten van deconcentratie op de kwaliteit van bestaan van mensen met een verstandelijke beperking. Groningen: Talant/Stichting Kinderstudies.

- **Samenvatting:** Resultaten van onderzoek naar de veranderingen die er, als gevolg van deconcentratie, optreden in de situatie en in het gedrag van personen met een verstandelijke beperking en wat dit betekent voor de kwaliteit van bestaan van deze personen. De situatie rond wonen, werk en dagbesteding blijkt verbeterd ten opzichte van het wonen op het instellingsterrein. Geen of slechts geringe veranderingen werden gevonden in de manier van ondersteunen van begeleiders en de sociale redzaamheid en kwaliteit van bestaan (beide laatste zoals gepercipieerd door verwanten en begeleiders).

Dalemans, Ruth, Witte, Luc P. de, Heuvel, Wim J.A. van den & Wade, Derick T. (2008). Measures for rating social participation in people with aphasia: a systematic review. *Clinical Rehabilitation*, 22, June, 542-555.

- **Samenvatting:** Re-establishing participation in social life is an important aim of rehabilitation, but instruments to measure participation in people with aphasia are rare. Aims: To identify and describe measures of social participation that may be specifically useful when measuring participation in people with aphasia. Methods and procedures: A systematic review of the literature concerning participation instruments was conducted. Then six speech and language therapists evaluated the suitability of selected participation measures for use in people with aphasia and a systematic literature review concerning the feasibility, internal consistency, validity, reliability and responsiveness of the measures selected by the therapists was carried out.

Dalemans, Ruth J.P., Witte, Luc P. de, Wade, Derrick T., e.a. (2008). A description of social participation in working-age persons with aphasia. A review of the literature. *Aphasiology*, 22, nr. 10 (October), 1071-1091.

- **Samenvatting:** Communication impairments following stroke impact on social interactions and life experience. To look beyond body functions and activities into actual performance in life, knowledge about participation of working-age persons with aphasia is necessary.

Dijker, A., Alphen, L. van, Bos, A., Borne, B. van den & Curfs, L. (2011). Social integration of people with intellectual disability: insights from a social psychological research programme. *Journal of Intellectual Disability Research*. Article first published online: 5 JUL 2011.

- **Samenvatting:** Social integration of people with intellectual disability (ID) moving into regular neighbourhoods tends to be studied and evaluated without detailed knowledge about the social psychological aspects of everyday interaction between neighbours with and without ID. The goal of the present paper is to show how the authors' social psychological research programme may contribute to this field of inquiry.
<http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1365-2788.2011.01446.x/abstract>

Dongen, E. van (2006). Op zoek naar samenwerking tussen wonen en welzijn. Een onderzoek door het Gelderse Steunpunt wonen voor ouderen (GSOH). Velp: Spectrum.

- **Samenvatting:** Verslag van een inventariserend onderzoek naar concrete samenwerkingsinitiatieven tussen woningcorporaties en welzijnsinstellingen in Gelderland. Het blijkt dat er vooral samengewerkt wordt voor de doelgroepen ouderen en mensen met een beperking. Ook op andere terreinen liggen kansen om te zorgen dat alle burgers actieve betrokkenheid tonen in hun woonomgeving. Belangrijke aanbeveling uit de notitie: Investeer in een gezamenlijke aanpak van leefbaarheid voor een brede doelgroep.
<http://www.spectrum-gelderland.nl/smartsite.dws?id=54078>

Dusseljee, J.C.E., Rijken, P.M. & Cardol, M. (2011). Participation in daytime activities among people with mild or moderate intellectual disability. *Journal of Intellectual Disability Research*, 55, nr. 1 (January), 4-18.

- **Samenvatting:** Community participation has been defined as performing daytime activities by people while interacting with others. Previous studies on community participation among people with intellectual disability (ID) have mainly focused on the domestic life aspect. This study investigates the variation in community participation in the domains work, social contacts and leisure activities among people with ID in the Netherlands. A number of categories of people with ID were distinguished by: (1) gender; (2) age; (3) type of education; (4) severity of ID; and (5) accommodation type.

Franke, Rob (2008). Passend inclusief onderwijs: doen. Invoeringsprogramma. Antwerpen/Apeldoorn: Garant.

- **Samenvatting:** Dit boek biedt een invoeringsprogramma om passend inclusief onderwijs in de eigen onderwijssituatie op te zetten en uit te voeren. Dit gebeurt aan de hand van verschillende instrumenten, zoals het FIO (Framework voor Inclusief Onderwijs) en het IPO (InvoeringsProgramma voor Inclusief Onderwijs). Het boek bevat veel praktijkvoorbeelden.

Franke, R. (2008). Inclusief onderwijs, wie kan daar nu tegen zijn.

- **Samenvatting:** Artikel over wat inclusief onderwijs is, wat het niet is, met daarin argumenten voor en tegen inclusief onderwijs. De gewenste praktijk van dit onderwijs wordt hierna beschreven, tevens wordt aangegeven wanneer het verantwoord is en wanneer niet. Tot slot benoemt de auteur een manier waarop de mate van inclusie vastgesteld kan worden.
http://www.framework-eizen.nl/KennisbankN/index.php?option=com_docman&task=doc_details&gid=60&Itemid=54

Hartland, Mirte (2011). *Inclusief jongerenwerk. Een verkenning naar jongeren met een beperking in het Amsterdamse jongerenwerk*. Amsterdam: Youth Spot, Onderzoek- en praktijkcentrum jongerenwerk Amsterdam, Hogeschool van Amsterdam

- **Samenvatting:** In dit verkennende onderzoek staat de vraag centraal: ‘Wat is er bekend over inclusief jongerenwerk?’ Aan de hand van een literatuurstudie worden enkele definities en perspectieven met betrekking tot jongeren met beperkingen en inclusief denken behandeld. Op basis van semi-gestructureerde interviews met vijf managers uit de jongerenwerkpraktijk (IJsterk, Combiwel, Dock, Stedelijk Jongerenwerk, Amsterdam3 en Streetcornerwork) en een specialist van MEE wordt de theorie vervolgens in verband gebracht met ervaringen en ideeën uit de jongerenwerkpraktijk. Het boek is als volgt opgebouwd. Hoofdstuk 2 richt zich op modellen van waaruit naar beperkingen gekeken kan worden, verschillende typen beperkingen en wat het hebben van beperkingen voor jongeren kan betekenen. Hoofdstuk 3 behandelt de begrippen inclusie en jongerenwerk en probeert inzicht te geven in de term inclusief jongerenwerk. Hoofdstuk 4 richt zich op de participatie van mensen met een beperking en de huidige stand van zaken in het jongerenwerk met betrekking tot jongeren met een beperking.

<http://www.hva.nl/kenniscentrum-dmr/wp-content/uploads/2011/07/Inclusief-Jongerenwerk.pdf>

Hoff, S. & Vrooman, C. (2011). *Dimensies van sociale uitsluiting. Naar een verbeterd meetinstrument*. Den Haag: SCP.

- **Samenvatting:** Sociale uitsluiting gaat over mensen die op afstand van een groep of samenleving staan of worden geplaatst. Zowel begripsmatig als empirisch blijkt sociale uitsluiting een lastig onderwerp te zijn. Een analyse van het SCP heeft geleid tot de ontwikkeling van een handzaam en valide meetinstrument van 15 vragen. Daarmee zal het SCP in de toekomst sociale uitsluiting bij volwassenen periodiek in kaart brengen.

<http://www.scp.nl/content.jsp?objectid=default:26126>

Hoogen, P. van den, Cardol, M., Speet, M. e.a. (2008). *Deelname aan de samenleving van mensen met een beperking. Participatiemonitor 2007*. Utrecht: NIVEL.

- **Samenvatting:** De centrale onderzoeksvraag van dit deelrapport van de participatiemonitor is in welke mate mensen met een lichamelijke of verstandelijke beperking in 2007 deelnamen aan de Nederlandse samenleving en hoe zij hun participatie beoordelen. Daarnaast geeft het rapport antwoord op de vragen of er een verandering zichtbaar is in de participatie in 2007 ten opzichte van 2006 voor mensen met een beperking en in welke mate zij het belangrijk vinden om (op de door hen gewenste manier) te kunnen participeren. De onderzoeksvragen worden beantwoord voor drie groepen mensen met beperkingen, te weten mensen met een motorische beperking van 15 jaar en ouder (n=1215), mensen met een motorische én zintuiglijke beperking van 40 jaar en ouder (n=532) en mensen met een lichte of matige verstandelijke beperking van 15 jaar en ouder (n=371).

<http://www.nivel.nl/pdf/Rapport-participatie-mensen-met-beperking.pdf>

Hoogen, P. van den, Cardol, M., Spreeuwenberg, P. e.a. (2010). Deelname aan de samenleving van mensen met een beperking in 2006 - 2008: participatiemonitor 2008. Utrecht: NIVEL, 2010.

- **Samenvatting:** Ondanks de Wet Gelijke Behandeling en de Wet maatschappelijke ondersteuning doen mensen met een beperking in 2008 in grote lijnen nog net zo veel of weinig mee in de samenleving als in 2006. Met de introductie van de Wmo is veel in gang gezet om mensen meer te laten 'meedoen' in de maatschappij. De eerste jaren staken gemeenten veel energie in het regelen van de ondersteuning, bijvoorbeeld in de organisatie van de thuiszorg. Voor mensen met een beperking heeft de Wmo echter nog niet geleid tot een actievere participatie in de samenleving. Zij doen op de meeste gebieden nog steeds minder mee dan de algemene bevolking en het verschil is ook niet kleiner geworden.

<http://www.nivel.nl/oc2/page.asp?PageID=15687&path=/Startpunt/subsites/chronisch%20zieken%20en%20gehandicapten/Publicaties/Werk>

Horssen, C. van, Blommestijn, M. & Brukman, M. (2009). De Wajonger als werknemer. Een onderzoek naar duurzame arbeidsparticipatie van Wajongers. Eindrapport. Amsterdam: Regioplan Beleidsonderzoek.

- **Samenvatting:** De uitval onder werkende Wajongers is hoog. Om het werk te kunnen behouden heeft vrijwel iedere Wajonger (tijdelijk) behoefte aan ondersteuning en begeleiding. Het is dan ook niet zozeer de vraag óf een Wajonger ondersteund moet worden, maar hoe en door wie. In het onderzoek De Wajonger als werknemer worden vier typen Wajongers onderscheiden. Deze indeling kan helpen om werkende Wajongers de juiste begeleiding te bieden. Het onderzoek heeft naast een rapport ook een handreiking voor werkgevers, leidinggevend en collega's opgeleverd. De handreiking bevat tips die kunnen helpen om Wajongers in dienst te houden.

http://www.regioplan.nl/media/pdf/id/621/file_name/1788-De+wajonger+als+werknemer

Houten, Douwe van (2004). De gevarieerde samenleving. Over gelijkwaardigheid en diversiteit. Utrecht: De Tijdstroom.

- **Samenvatting:** Beschrijving van goede praktijken met als rode draad de 'maakbaarheid van onderop' en de praktijken van burgers die niet gaan neerzitten bij het taaie ongerief die veel actuele maatschappelijke problemen met zich meebrengen maar actief en zorgend aan de slag gaan. En als zodanig een voorbeeldfunctie hebben. Van Houten pleit voor gelijkwaardigheid en diversiteit, voor zorgzaamheid en betrokkenheid, voor rechtvaardigheid en actief burgerschap.

Hijnekamp, M.J.G., Doelman-van Geest, H.A., Barns, J.W.K. e.a. (2011). Vrijwilligerswerk als vorm van participatie. De (on)mogelijkheden voor mantelzorgers, GGZ-cliënten en mensen met een fysieke beperking om actief te zijn als vrijwilliger. Den Haag: Tympaan Instituut.

- **Samenvatting:** Het doen van vrijwilligerswerk is niet voor iedereen vanzelfsprekend. Dit rapport doet verslag van een onderzoek naar de (on)mogelijkheden van mantelzorgers, GGZ-cliënten en mensen met een fysieke beperking om vrijwilligerswerk te doen. Het rapport gaat in op de motivatie voor vrijwilligerswerk, knelpunten, het gebruik van en de behoefte aan ondersteuning bij het doen van vrijwilligerswerk.
<http://www.tympaan.nl/sites/default/files/0359%20vrijwilligerswerk%20als%20vorm%20van%20participatie%20h39.pdf>

IGZ, Inspectie voor de Gezondheidszorg (2010). Gebrekkige indicatiestelling en samenwerking bedreiging voor kwaliteit van zorg voor licht verstandelijk gehandicapten. Den Haag: IGZ.

- **Samenvatting:** Bij het vaststellen van de zorg voor licht verstandelijk gehandicapten wordt te weinig gelet op sociale redzaamheid. Daardoor ontstaan er risico's voor de kwaliteit van de zorg en een veilige leefsituatie. Bij de zorg voor licht verstandelijk gehandicapten zijn veel verschillende organisaties betrokken. Er is sprake van grote inzet en betrokkenheid van zowel zorgverleners als management. De samenwerking tussen de organisaties is echter niet goed geregeld, zo blijkt uit dit onderzoek.
http://www.igz.nl/Images/2010-11%20_Webversie_%20Rapport%20Gebrekkige%20indicatiestelling%20en%20samenwerking%20bedreiging%20voor%20kwaliteit%20van%20zorg%20LVG_tcm294-290698.pdf

Janse-Alewijnse, W.D., Buntinx, W.H.E. Groot, W. & Curfs, L.M.G. (2009). Ouderinitiatieven voor wonen en zorg. Een vervolgonderzoek naar de ontwikkeling van wooninitiatieven geïnitieerd door ouders van mensen met een verstandelijke beperking in de provincies Limburg, Noord-Brabant en Zeeland. Nederlands Tijdschrift voor de Zorg aan mensen met verstandelijke beperkingen, 35, nr. 1, 31-40.

- **Samenvatting:** Beschrijving van resultaten van een vervolgonderzoek naar de ontwikkeling van particuliere wooninitiatieven. Resultaten zijn vergeleken met die van een onderzoek uit 2003 in dezelfde provincies. Onderzocht zijn: aantal initiatieven, de benodigde tijd om tot een operationeel initiatief te komen, de vorm van financiering, en de huisvestingsvorm (huur of koop). Geconstateerd wordt een feitelijke toename van het aantal initiatieven en een versnelling van het tempo waarin een project zich ontwikkelt. De randvoorwaarden, zoals de toekomstige financieringsvorm en de beschikbaarheid van woningen, maken deze initiatieven nog steeds kwetsbaar.

Jansen, D.L. & Cardol, M. (2010). Mensen met een chronische ziekte of beperking hebben voor hun ondersteuning bijna altijd te maken met meerdere wettelijke regelingen. Utrecht: NIVEL.

- **Samenvatting:** In dit onderzoek werd nagegaan in hoeverre mensen met een chronische ziekte en/of lichamelijke beperking gebruik maken van ondersteunende voorzieningen en om welke vorm(en) van ondersteuning het gaat. Daarbij werd gekeken hoe het gebruik van voorzieningen verandert met de leeftijd. Het onderzoek is gebaseerd op gegevens van het Nationaal Panel Chronisch zieken en Gehandicapten waaraan zelfstandig wonende mensen vanaf 15 jaar met een chronische ziekte en/of lichamelijke beperking deelnemen.
<http://www.nivel.nl/pdf/Factsheet-chronisch-zieken-lich-bep.pdf>

Jansen, D.L. & Cardol, M. (2010). Ondersteuning voor mensen met een verstandelijke beperking is mensenwerk. Factsheet Panel Samen Leven. Utrecht: NIVEL.

- **Samenvatting:** Nagegaan werd in hoeverre mensen met een verstandelijke beperking die in een woonwijk wonen gebruik maken van ondersteunende voorzieningen voor één of meer levensdomeinen, zoals wonen en werken, en om welke vorm(en) van ondersteuning het gaat. Daarbij werd gekeken of het gebruik van voorzieningen verandert met de leeftijd.
<http://www.nivel.nl/pdf/Factsheet-mensen-verstand-bep.pdf>

Jansen, W. & Young, E. (2009). Blind zijn is vooruitzien. Aanzet tot het in beeld brengen van het leven van blinden en slechtzienden in Nederland met bijzondere aandacht voor mensen met een visuele beperking en een migrantenachtergrond. Amsterdam: Bureau ProFor.

- **Samenvatting:** Is het leven voor blinden en slechtzienden in het algemeen al een stuk ingewikkelder dan voor ziende mensen, voor blinden en slechtzienden met een andere etnische en/of culturele achtergrond is het nog eens een tandje moeilijker. Om de problematiek in beeld te brengen van mensen die wonen in Nederland en een visuele beperking hebben én een andere etnische achtergrond, wordt in dit verkennende onderzoek hele spectrum aan problemen en hindernissen voor mensen met een visuele beperking in hoofdlijnen in kaart gebracht.
<http://www.profor.nl/uploads/DenktankverslagBlindzijnisvooruitzien62009.pdf>

Jehoel-Gijsbers, Gerda (red.) (2011). Op weg naar een inclusieve arbeidsmarkt. Bijdragen van de sprekers op het symposium 15 oktober 2010, Den Haag: SCP.

- **Samenvatting:** Jarenlang stond Nederland bekend als een land met een hoog ziekteverzuim en een groot aantal arbeidsongeschikten. In Europees verband werd gesproken over de Dutch disease. Na een aantal drastische hervormingen in de sociale zekerheid is het ziekteverzuim flink gedaald en is het aantal werknemers dat arbeidsongeschikt wordt verklaard, sterk afgenomen. Een verhoging van de arbeidsdeelname van arbeidsgehandicapten heeft dat echter (nog) niet opgeleverd. Ook heeft zich het afgelopen decennium een nieuwe Dutch disease geopenbaard: de explosieve groei van de Wajong (arbeidsongeschiktheidsregeling voor jonggehandicapten). De gewenste inclusieve arbeidsmarkt (een arbeidsmarkt waarin iedereen, ook mensen met beperkingen, duurzaam kunnen deelnemen) is nog niet nabij. Hoe kan dit worden verklaard en wat kunnen we eraan doen?

Naar aanleiding van de eerder verschenen studie Beperkt aan het werk organiseerde het Sociaal en Cultureel Planbureau een studiemiddag met als titel Op weg naar een inclusieve arbeidsmarkt. De hoogleraren Kees Goudswaard (Universiteit Leiden) en Nicolette van Gestel (Universiteit van Tilburg en Radboud Universiteit Nijmegen) en lector Rienk Prins (Astri/Progresz) lieten hun licht schijnen over deze problematiek. Zij gaven ieder vanuit een eigen invalshoek (resp. regelgeving, uitvoering en internationale vergelijking) een helder inzicht in de ontwikkelingen in ziekteverzuim, arbeidsongeschiktheid en re-integratie en in mogelijkheden tot verbetering. Hun lezingen zijn gebundeld in deze publicatie.

<http://www.scp.nl/content.jsp?objectid=default:27336>

Kamphuis, C.B.M., Dool, R. van den, Tiessen-Raaphorst, A. & Breedveld, K. (2009). Trends in sportdeelname in Nederland over de periode 1979-2007. *Sport & Geneeskunde*, 42, 13-19.

- **Samenvatting:** Dit artikel belicht de belangrijkste trends in sportdeelname in Nederland over de jaren 1979-2007, op basis van de gegevens van het Aanvullend Voorzieningengebruik Onderzoek en de Survey Integratie Minderheden. Resultaten: van de Nederlandse bevolking van 6-79 jaar sportte in 2007 78% minimaal eens per jaar en 65% minimaal twaalf keer per jaar. Tussen 1979 en 2007 is de sportdeelname gegroeid met gemiddeld achttien procentpunten (daarbij zijn fietsen en wandelen niet meegerekend). Sportdeelname onder niet-westerse allochtonen, 65-plussers, groepen met een lage sociaaleconomische status en gehandicapten is in de afgelopen jaren gestegen, maar is nog altijd (veel) lager dan in de totale bevolking. Beleid en interventies ter bevordering van de sportdeelname zouden zich dus vooral op deze groepen moeten richten.

Klaveren, S.M. van & Vree, F.M. van (2009). Op zoek naar begeleiding. Eerste resultaten van onderzoek onder chronische zieken, ouderen, lichamelijk- en verstandelijk gehandicapten. Zoetermeer: Research voor Beleid.

- **Samenvatting:** Mensen met een lichte beperking kunnen per 1 januari 2009 niet langer aanspraak maken op begeleiding uit de AWBZ. Ook wordt begeleiding uit de AWBZ vanaf die datum niet meer ingezet om participatie te bevorderen. Om inzicht te krijgen in de gevolgen van deze maatregel voert Research voor Beleid in opdracht van de landelijke cliëntenorganisaties en ouderenbonden een onderzoek uit onder ouderen, chronisch zieken en verstandelijk en lichamelijk gehandicapten. De hoofdvraag van dit onderzoek is: Wat zijn de effecten van de 'smallere toegangspoort voor begeleiding in de AWBZ' en het versterken van het 'inclusief beleid' voor cliënten met verschillende soorten ondersteuningsbehoeften?

<http://www.movisie.nl/smartsite.dws?ch=def&id=130962>

Klein, Marianne van der, Lünemann, Katinka & Oudenampsen, Dick, e.a. (2009). Beperkingen, recht en gelijkheid. Evaluatie van de Wet Gelijke Behandeling op grond van handicap of chronische ziekte, 2003-2008. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.

- **Samenvatting:** Mensen met een handicap of chronische ziekte hebben te maken met vooroordelen en discriminatie, ook op het werk en bij het volgen van een opleiding. Om daar iets tegen te kunnen doen werd de Wet gelijke behandeling op grond van handicap of chronische ziekte (Wgbh/cz) in het leven geroepen. De wet ging op 1 december 2003 in werking voor het terrein van arbeid en beroepsonderwijs.

In dit rapport evalueert het Verwey-Jonker Instituut in opdracht van het ministerie van VWS het functioneren van de Wgbh/cz voor de afgelopen periode van vijf jaar. Is de wet voldoende bekend? Is ze toepasbaar in juridische zin? Hoe kijken belangenbehartigers en vertegenwoordigers (werknemers, werkgevers, beroepsopleidingen en leerlingen) tegen de wet aan? Vinden zij dat zij werkt, of hebben ze daar hun vraagtekens bij? En hoe hebben de media over de wet bericht?

http://www.verwey-jonker.nl/doc/participatie/Beperkingen%20recht%20en%20gelijkheid_3709.pdf

Klerk, M. de, Gilsing, K., Timmermans, J., Bais, K. e.a. (2010). *Op weg met de Wmo Evaluatie van de Wet maatschappelijk ondersteuning 2007-2009*. Den Haag: SCP.

- **Samenvatting:** Tijdens deze eerste evaluatieperiode van de Wmo (2007-2009) is de aandacht vooral uitgegaan naar mensen met een beperking en naar het beleid dat gemeenten voor hen voeren. Worden met de Wmo de doelen van zelfredzaamheid en maatschappelijke participatie bereikt? Hoe geven gemeenten invulling aan de Wmo en hebben ze de juiste instrumenten? In de evaluatie komen zowel gemeenteambtenaren en bij de Wmo betrokken actoren (gemeentelijke functionarissen, uitvoerende organisaties of cliëntenorganisaties) aan bod, als mensen met een beperking, onder wie aanvragers van een Wmo-voorziening.

http://www.scp.nl/Publicaties/Alle_publicaties/Publicaties_2010/Op_weg_met_de_Wmo

Klooster, P.M. ten, Danneberg, J.W., Taal, E., Burger, G. & Rasker, J.J. (2009). Attitudes towards people with physical or intellectual disabilities: nursing students and non-nursing peers. *Journal of Advanced Nursing*, 65, nr. 12 (December), 2562-73.

- **Samenvatting:** Nursing students were more positive towards physically disabled people than their peers, and more strongly endorsed empowerment and similarity of intellectually disabled people. These attitudinal differences generally remained statistically significant after multivariate adjustment for demographic variables and experience and contact with individuals with disabilities. An important independent determinant of a positive attitude towards physically disabled people in the total sample was having a relative or friend with a physical disability. This association, however, was not apparent in attitudes towards intellectually disabled persons. Conclusion: educational interventions aimed at improving attitudes towards people with disabilities should include focus on forms of contact beyond the context of formal care relationships.

Kooiker, S.E. (2006). *Jeugd met beperkingen: rapportage gehandicapten 2006*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

- **Samenvatting:** Voor kinderen en jongeren met een lichamelijke of verstandelijke beperking is 'gewoon meedoen' in de samenleving geen vanzelfsprekendheid. Zij ervaren vaak meer obstakels bij het naar school gaan, in het vinden van een baan en in hun vrijetijdsbesteding dan andere kinderen en jongeren. Ook het onderhouden van sociale contacten kost hun vaak meer moeite. Dit rapport besteedt aandacht aan deze onderwerpen en gaat in het bijzonder in op de volgende vragen: Hoeveel kinderen en jongeren hebben een lichamelijke beperking? Hoe beleven jongeren met beperkingen de relaties met hun ouders en hun vrienden?

Wat voor onderwijs- en arbeidsvoorzieningen zijn er voor jongeren met beperkingen en wat zijn hun ervaringen met dit aanbod? Wat doen kinderen en jongeren met beperkingen in hun vrije tijd als het gaat om sporten, uitgaan en hobby's, en verschillen zij daarin met anderen?
<http://www.scp.nl/dsresource?objectid=20689&type=org>

Kröber, H.R.T. (2008). Gehandicaptenzorg, inclusie en organiseren. Care for handicapped persons, inclusion and organizing. Proefschrift Universiteit voor Humanistiek te Utrecht. Rotterdam: Pameijer.

- **Samenvatting:** Er wordt gekeken naar het begrip inclusie als onderdeel van kwaliteit van bestaan. Onderzocht worden de succes- en faalfactoren die spelen als organisaties in de zorg samen met mensen met een beperking inclusie in de praktijk gestalte willen geven. In dit kwalitatieve onderzoek komen naast begeleiders, managers en bestuurders mensen met een verstandelijke beperking zelf ook aan het woord.

Kröber, H.R.Th. & Dongen, H. van (2011). Social Inclusion, Dutch Perspectives. Amsterdam: Uitgeverij Boom/Seven Eleven.

- **Samenvatting:** 'Quality of life' is inextricably related to concepts such as participation in society, social participation, maintaining relations, citizenship, and inclusion. When the points of departure for the quality of life are the starting point for the design of care and service, this will lead to radical changes in the attitude towards how care should be designed. Here, we can distinguish two paradigms: the 'support paradigm' as opposed to the 'institute paradigm.' Inclusion is an important component of quality of life, and it is connected with issues such as participation in society, relationships, social networks, and civil society. When viewed from this perspective, the social position of people with an intellectual disability, still leaves much to be desired. It is often found that segregation and marginalization still exist. This book focuses on the role of care organizations in the processes of social inclusion in the Netherlands. The book looks at the success factors and failure factors that come into play when designing inclusion processes

Kröber, H.R.Th. & Dongen, H. van (2011). Sociale Inclusie. Succes en Faalfactoren. Uitgeverij Boom/Nelissen, Amsterdam

- **Samenvatting:** Inclusie is een belangrijk onderdeel van de kwaliteit van het bestaan en is verbonden met begrippen als maatschappelijke participatie, het onderhouden van relaties en burgerschap. In dat licht laat de maatschappelijke positie van mensen met een verstandelijke beperking nog te wensen over. Sociale inclusie richt zich op de rol van de zorgorganisaties en hun bijdrage aan inclusie. Vanuit het perspectief van de zorgorganisatie zijn de volgende vragen gesteld: In hoeverre werkt de geschiedenis van de zorg belemmerend op inclusie? Welke rol spelen overheid, pleitbezorgers en stakeholders? Welke rol spelen de organisatiekenmerken, de medewerkers en de mensen met een verstandelijke beperking die ondersteund worden door een zorgorganisatie? Welke invoeringsstrategie bij de vormgeving van de veranderingen zal het meest adequaat zijn?
Er wordt aandacht gegeven aan de succes- en faalfactoren die een rol spelen bij de vormgeving van inclusie. Dit boek is gebaseerd op het proefschrift Gehandicaptenzorg, inclusie en organiseren van dr. Hans Kröber.

Beiden auteurs publiceerden eerder samen *Mensen met een handicap en hun omgeving* (1996), *Kind, gezin en handicap* (2000) en *Mensen met een handicap en betaalde arbeid* (2003).

Kröber, H.R.Th. & Zomerplaag, J. (2007). *Mensen met een verstandelijke beperking, onderzoek en interviewen. Een kritisch emancipatoir perspectief*. In: J. Evers (red.). *Kwalitatief Interviewen: kunst en kunde*. Den Haag: uitgeverij Lemma.

- **Samenvatting:** De auteurs geven in dit boek uitwerking aan de wijze waarop mensen met een beperking maximaal betrokken kunnen worden bij onderzoek. Daarbij gaat het zowel om betrokkenheid bij de onderzoeksagenda als het uitvoeren van onderzoek.

Kruiswijk, P., Corstens, M. & Willems, L. (1997). *Een maatje op maat: evaluatie van vrijwilligersprojecten voor mensen die met de psychiatrie in aanraking zijn geweest*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.

- **Samenvatting:** Resultaten van een onderzoek naar twee maatjesprojecten in Amsterdam. Beide projecten, 'Vriendendienst' en 'De Schieman', richten zich op mensen die met de psychiatrie te maken hebben (gehad) en zelfstandig wonen. De Schieman heeft bovendien ook ouderen met psychosociale problemen als doelgroep. In het onderzoek stonden vooral de ervaringen van de gebruikers met het maatjesschap, de 'aanvragers' genoemd, centraal. Een tweede deel van het onderzoeksrapport is gewijd aan de organisatorische aspecten van de maatjesprojecten.

Kuijsten, Reinier, Cramm, Jane-Murray, Exel, Job van e.a. (2008). *Werkt werken? Onderzoek naar de mening van mensen met een verstandelijke beperking over de bijdrage van individueel begeleid werken aan hun sociale integratie*. *Nederlands Tijdschrift voor de Zorg aan mensen met verstandelijke beperkingen*, 34, nr. 1 (maart), 34-46.

- **Samenvatting:** Onderzoek, met behulp van de Q-methodologie, naar de mening van mensen met een verstandelijke beperking ten aanzien van begeleid werken en hun sociale participatie.

Kwekkeboom, M.H., Boer, A.H. de, e.a. (2006). *Een eigen huis... : ervaringen van mensen met verstandelijke beperkingen of psychiatrische problemen met zelfstandig wonen en deelname aan de samenleving*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP).

- **Samenvatting:** In dit rapport wordt verslag gedaan van een onderzoek onder zelfstandig wonende mensen met verstandelijke beperkingen of psychiatrische problemen in Zuidwest Nederland. Gevraagd is naar onder andere hun woonsituatie, hun werk, hun vrijetijdsbesteding en hun sociale contacten. Uit de gesprekken blijkt dat zij in veel opzichten minder actief in de samenleving participeren dan de gemiddelde Nederlander. De meesten van hen hebben geen reguliere baan, een laag inkomen en nauwelijks tot geen contact met de burens. De samenleving lijkt hen niet echt uit te nodigen om als gelijkwaardige mee te doen en veel van de respondenten geven zelf ook aan liever met lotgenoten op te trekken.

Uit de interviews komt ook naar voren dat het zelfstandig wonen, het hebben van een eigen plek, een essentieel onderdeel uitmaakt van de kwaliteit van leven. Dit aspect weegt bij de meeste respondenten ruimschoots op tegen de soms negatieve ervaringen met de 'vermaatschappelijking'.

http://www.scp.nl/publicaties/boeken/9037702465/Een_eigen_huis.pdf

http://www.avans.nl/avm/Lectoraat/Vermaatschappelijking_in_de_zorg/8210%20Publicatie%20A5%20binnenzijde_DEF.pdf

Kwekkeboom, M.H. & Weert, C.M.C. van (2008). Meedoen en gelukkig zijn: een verkennend onderzoek naar de participatie van mensen met een verstandelijke beperking of chronische psychiatrische problemen. Den Haag: SCP.

- **Samenvatting:** 'Meedoen' is het sleutelwoord in het beleid voor mensen met beperkingen. Over de participatie door mensen met een verstandelijke beperking of chronische psychiatrische problemen is echter weinig bekend. Onduidelijk is daarom ook of en hoe de deelname aan de samenleving door deze groepen bevorderd kan worden. In dit rapport wordt onderzocht wat meedoen eigenlijk inhoudt, wat er voor nodig is om te willen of kunnen meedoen, of meedoen ook betekent dat je er gelukkiger van wordt, of meedoen hetzelfde betekent voor mensen met een verstandelijke beperking als voor mensen met chronische psychiatrische problemen, en zo nee: wat is dan het verschil?

http://www5.vilans.nl/digitaalmagazijn/SCP_Meedoen_en_gelukkig_zijn_2008.pdf

http://www5.vilans.nl/digitaalmagazijn/SCP_Meedoen_en_gelukkig_zijn_Bijlagen_2008.pdf

Kwekkeboom, M.H. & Weert, C.M.C. van (2008). Een ander leven. Een onderzoek naar de leefsituatie van op zichzelf wonende mensen met een verstandelijke beperking of chronisch psychiatrische problematiek in Zuidwest Nederland. Den Haag: SCP/Avans Hogeschool.

- **Samenvatting:** Mensen met een verstandelijke beperking of chronisch psychiatrische problemen die zelfstandig wonen geven hoogste rapportcijfer aan hun persoonlijk begeleiders. Tweede in waardering is hun woonsituatie. Mensen met chronisch psychiatrische problemen geven de laagste cijfers aan hun gezondheid en hun financiële situatie, mensen met een verstandelijke beperking aan hun contacten met andere mensen en hun financiële situatie. Meer dan de helft van de mensen met een verstandelijke beperking en een kwart van degenen met chronisch psychiatrische problemen die zelfstandig wonen, voelt zich zelden of nooit eenzaam. Van de mensen met een verstandelijke beperking voelt 70% zich gelukkig tot erg gelukkig, van de mensen met chronisch psychiatrische problemen is dat nog geen 40%. Mensen met een verstandelijke beperking of chronisch psychiatrische problemen verkeren in veel opzichten in een achterstandspositie ten opzichte van de algemene bevolking. Dit zijn enkele uitkomsten uit een onderzoek onder 'op zichzelf' wonende mensen met een verstandelijke beperking of chronisch psychiatrische problemen in Zuidwest Nederland.

http://www.avans.nl/avm/Lectoraat/Vermaatschappelijking_in_de_zorg/8210%20Publicatie%20A5%20binnenzijde_DEF.pdf

Lakerveld, Jaap van & Otter, Marianne den (red.). (2009). *Perspectief op Inclusief. Vruchten van praktijkonderzoek*. Apeldoorn: Garant.

- **Samenvatting:** PLATO en Fontys OSO voerden het afgelopen jaar een opvattingenonderzoek uit waarin mogelijkheden voor inclusief onderwijs werden verkend met 35 scholen uit het samenwerkingsverband 'Weer Samen Naar School' (WSNS) in Bladel. Honderdveertig ouders, leerkrachten, intern en ambulant begeleiders en directieleden uit de regio namen deel aan groepsinterviews, waarin de deelnemers elkaar systematisch ondervroegen over hun visie op mogelijkheden voor inclusief onderwijs.
<http://www.fsw.leidenuniv.nl/plato/boeken-bestellen/publicatie-perspectief-op-inclusief.html>

Lammerts, Rob & Verwijs, Rianne (2011). *Patiënten-, gehandicapten- en ouderenorganisaties in Nederland. Cliëntenraden in beeld*. Utrecht: Verwey-Jonker instituut.

- **Samenvatting:** Rapportage over de Monitor Cliëntenraden 2009. Overzicht van de werkzaamheden van cliëntenraden en wat daarvan de resultaten zijn. In 2009 is voor de eerste keer de monitor over cliëntenraden van zorginstellingen uitgevoerd. Het betrof de cliëntenraden van vier branches: GGZ- instellingen, thuiszorg, ziekenhuizen en revalidatiecentra. De monitor werd uitgevoerd in opdracht van de gezamenlijke koepels van patiënten- en gehandicaptenorganisaties en ouderenorganisaties: de CG-Raad, CSO, Landelijk Platform GGz, LOC, LSR, NPCF, Per Saldo, Platform VG en Zorgbelang Nederland. In totaal hebben 141 cliëntenraden meegewerkt aan de totstandkoming van de monitor. Voor elke branche is een apart rapport uitgebracht.
http://www.verwey-jonker.nl/participatie/publicaties/clientenparticipatie/pati_nten___gehandicapten___oud_erenorganisaties_in_nederland

Thijs, A., Leeuwen, B. van & Zandbergen, M. (2009). *Inclusive education in the Netherlands*. Enschede: SLO/Ministry of Education Culture and Science.

- **Samenvatting:** Dit rapport beschrijft in het Engels het huidige Nederlandse onderwijssysteem en hoe dit systeem bijdraagt aan exclusie en zet uiteen hoe de toekomst eruit ziet met betrekking tot inclusief onderwijs. Een visie op inclusief onderwijs wordt gegeven, met daarbij ook de uitdagingen en barrières die aangegaan, dan wel geslecht moeten worden in inclusief onderwijs te bereiken. Het beschrijft de complexiteit van het daadwerkelijk organiseren van inclusie. Daarnaast staat aangegeven wie een belangrijke rol spelen in het slagen van inclusief onderwijs en welke maatregelen eraan bijdragen.
<http://www.slo.nl/organisatie/recentepublicaties/00044/>
http://www.european-agency.org/country-information/netherlands/netherlands-images/Inclusive_Education_Netherlands-webversie.pdf

Lucassen, A., Deth, A. van & Sok, K. (2011). *Taken en kwaliteiten van belangenbehartigers. Competentieprofiel voor collectieve belangenbehartigers*. Utrecht: Movisie.

- **Samenvatting:** Een collectieve belangenbehartiger behartigt de belangen van zijn achterban, bijvoorbeeld mensen met een beperking of chronische ziekte. Maar wat heeft hij of zij nodig om deze bijzondere en soms zware taak goed uit te kunnen voeren? En waar moet een belangen- of cliëntenorganisatie op letten als deze nieuwe belangenbehartigers wil werven en vasthouden? Dit competentieprofiel laat zien wat belangenbehartigers doen en welke werkzaamheden tot positieve resultaten leiden. Bij het competentieprofiel hoort ook een scorelijst. Deze scorelijst is te gebruiken door de individuele belangenbehartiger of door cliënten- en belangenorganisaties. Met het invullen van de competentiescorelijst wordt beter zicht gegeven op individuele voorkeuren, interesses en uitdagingen. Waar blink je in uit? En waar wil je nog in groeien? Cliënten- en belangenorganisaties kunnen de scorelijst gebruiken om samen met de belangenbehartiger te kijken waar en hoe ze hem/haar het beste kunnen inzetten. De scorelijst is apart te downloaden, maar maakt ook onderdeel uit van de complete publicatie. Voor decoders van blinden en slechtzienden is een wordversie van de publicatie beschikbaar.

<http://www.movisie.nl/smartsite.dws?ch=def&id=136735>

Marangos, Anna Maria, Cardol, Mieke & Kler, Mirjam de (2009). *Ondersteuning en participatie van mensen met een lichamelijke beperking: een jaar na de invoering van de Wmo*. Den Haag: SCP, 2008.

- **Samenvatting:** In deze tweede tussenrapportage van het Wmo-evaluatieonderzoek staan de ervaringen van mensen met matige of ernstige lichamelijke beperkingen met de Wmo centraal. Onder meer is gekeken naar hun bekendheid met en gebruik van de Wmo en naar hun ervaringen met de overgang van hulp bij het huishouden van de Algemene Wet Bijzondere Ziektekosten naar de Wmo. Ook is nagegaan of er verschuivingen zijn opgetreden in de ondersteuning van mensen met beperkingen en in hun deelname aan de samenleving.

http://www.scp.nl/Publicaties/Alle_publicaties/Publicaties_2009/Ondersteuning_en_participatie_van_mensen_met_een_lichamelijke_beperking

Marangos, Anna Maria, Cardol, Mieke, Dijkgraaf, Martha e.a. (2010). *Ondersteuning en participatie van mensen met een lichamelijke beperking: twee jaar na de invoering van de Wmo*. Den Haag: SCP.

- **Samenvatting:** In navolging op de tweede deelrapportage staan in deze vierde deelrapportage van het Wmo evaluatieonderzoek opnieuw de ervaringen van mensen met een beperking centraal. Onder meer is gekeken of hun bekendheid met de Wmo en het bereik van deze wet begin 2009 groter is dan begin 2008. Eveneens is nagegaan of er verschuivingen zijn opgetreden in de informele en formele ondersteuning van mensen met een beperking en in hun deelname aan de samenleving.

http://www.scp.nl/Publicaties/Alle_publicaties/Publicaties_2010/Ondersteuning_en_participatie_van_mensen_met_een_lichamelijke_beperking_twee_jaar_na_de_invoering_van_de_Wmo

Meesters, P.D., Stek, M.L., Comijs, H.C., Haan, L. de, Patterson, T.L., Eikelenboom, P. & Beekman, A.T. (2010). Social functioning among older community-dwelling patients with schizophrenia: a review. *American Journal of Geriatric Psychiatry*, 18, nr. 10 (October), 862-78.

- **Samenvatting:** Social dysfunction is a hallmark of schizophrenia and a major constituent of its burden of disease. There is a need for more data on social functioning of older schizophrenic patients, because their numbers are rapidly growing and most are residing within the community. This article reviews existing evidence on social functioning in community-dwelling schizophrenic patients older than 55 years, focusing on social roles, social support, and social skills.

<http://journals.lww.com/ajgponline/pages/articleviewer.aspx?year=2010&issue=10000&article=00003&type=abstract>

Meijer, C. (ed.) (2005). *Inclusief onderwijs en de praktijk in de klas in het voortgezet onderwijs*. Odense (Denmark): European Agency for Development in Special Educational Needs.

- **Samenvatting:** Het project 'Inclusief onderwijs en de praktijk in de klas in het voortgezet onderwijs' is een uitbreiding van het werk dat eerder in het basisonderwijs is uitgevoerd. Het is gebaseerd op het zelfde kader, doelen en methodologie. Gebaseerd op een internationale literatuurstudie, casestudies in 14 Europese landen, bezoeken van experts aan vijf landen en verschillende discussies met de experts en de nationale coördinatoren van het European Agency, is een aantal kenmerken beschreven dat van belang is bij de ontwikkeling van de praktijk van inclusief voortgezet onderwijs. Deze bevindingen kunnen gezien worden als mogelijke strategieën voor het verbeteren van inclusief voortgezet onderwijs. Op grond van de rapportages van de casestudies in de landen en de rapportages van de bezoeken van de experts kunnen de strategieën verder toegelicht en aangevuld worden. In lijn met de conclusies van de eerste fase van het onderzoek in het basisonderwijs, kan betoogd worden dat ook in voortgezet onderwijs geldt, dat wat goed is voor leerlingen met beperkingen, ook goed is voor alle andere leerlingen.

http://www.european-agency.org/publications/ereports/inclusive-education-and-classroom-practice-in-secondary-education/iecp_secondary_nl.pdf

Metaal, Daphne (2007). *Verstandelijk beperkte jongvolwassenen met CP: doen jullie mee?! Ouders over de sociale en maatschappelijke participatiemogelijkheden van hun kind*. Bachelorscriptie. Rotterdam: Erasmus Universiteit. Met een samenvatting in het Nederlands en Engels.

- **Samenvatting:** Resultaten van onderzoek de visies van ouders van verstandelijk beperkte jongvolwassenen met CP (Cerebrale Parese) op de sociale en maatschappelijke participatiemogelijkheden van hun kind. Gekozen is voor de groep jongvolwassenen met een verstandelijke beperking, omdat daar nog geen eerder onderzoek naar is gedaan. De conclusie is dat de participatiemogelijkheden verschillen per jongvolwassene. De jongvolwassenen ondervinden de meeste beperkingen op het gebied van mobiliteit, zelfverzorging, zelfredzaamheid, onderwijs en sociale omgang. De jongvolwassenen kunnen volgens de ouders redelijk tot goed communiceren, ondanks hun verstandelijke beperking.

<http://oathesis.eur.nl/ir/repub/asset/4427/MetaalD.pdf>

Meulenkamp, T., Hoek, L. van der & Cardol, M. (2011). Deelname aan de samenleving van mensen met een beperking en ouderen Rapportage participatiemonitor 2011. Utrecht: NIVEL.

- **Samenvatting:** Dit rapport gaat over de deelname aan de samenleving van drie groepen burgers: mensen met een lichamelijke beperking, mensen met een lichte of matige verstandelijke beperking en ouderen (≥ 65 jaar). De gebieden van maatschappelijke participatie die worden beschreven zijn: wonen en het gebruik van voorzieningen in de buurt, mobiliteit, werk, opleiding, vrije tijdsbesteding en sociaal contact. Gegevens hierover zijn verzameld in drie verschillende Panels: het Nationaal Panel Chronisch Zieken en Gehandicapten, het Panel Samen Leven en het Consumentenpanel Gezondheidszorg. Bij alle drie de groepen zijn aan de mensen zelf vragen gesteld over hun participatie. Bij mensen met een verstandelijke beperking zijn ook de naasten (familie, goede bekenden) bevraagd. De mate van participatie van mensen met een beperking en ouderen is over het algemeen niet veranderd vergeleken met voorgaande jaren en blijft op een aantal gebieden lager dan in de algemene bevolking.

<http://www.nivel.nl/pdf/participatiemonitor2011.pdf>

Michielsen, A., Wijk, I. van & Ketelaar, M. (2011). Participation and health-related quality of life of Dutch children and adolescents with congenital lower limb deficiencies. *Journal of Rehabilitation Medicine*, 43, nr. 7, 584-589.

- **Samenvatting:** Objectives are to describe participation and health-related quality of life of Dutch children and adolescents with congenital lower limb deficiencies in comparison with typically developing children and to explore differences between various degrees of limb loss and between parental reports and self-reports on health-related quality of life. Participation was assessed with the Children's Assessment of Participation and Enjoyment questionnaire and health-related quality of life with the KIDSCREEN-52 questionnaire, both as parental reports and self-reports, for 56 children and adolescents with congenital lower limb deficiencies, aged 8-18 years. Results: Participation and health-related quality of life of children and adolescents with lower limb deficiencies (age range 8-18 years) did not differ from those of the reference group, except that the adolescents with lower limb deficiencies (age range 12-18 years) reported significantly ($p < 0.05$) less diversity and lower intensity of social and skill-based activities. Degree of limb loss did not affect participation or health-related quality of life. Differences ($p < 0.05$) between parental reports and self-reports for health-related quality of life were found for the "physical well-being", "moods and emotions" and "self-perception" domains. While parental reports were comparable to the adolescents' self-ratings, parents reported lower health-related quality of life in the "moods and emotions", "self-perception" and "autonomy" domains for their younger children. Conclusion: While the participation and perceived health-related quality of life of Dutch children with lower limb deficiencies do not differ from those among typically developing children, the participation of adolescents with lower limb deficiencies is characterized by less diversity, with less interaction in social and skill-based activities.

Michon, H. & Weeghel, J. van (2010). Rehabilitatieonderzoek in Nederland; overzicht van onderzoek en synthese van recente bevindingen. Tijdschrift voor Psychiatrie, 52, nr. 10, 683-694.

- **Samenvatting:** Er is een groeiend aantal interventies dat de maatschappelijke participatie van mensen met ernstige psychiatrische problematiek (inclusief ernstige verslaving) beoogt te bevorderen. De afgelopen jaren is het onderzoek naar de effectiviteit van deze interventies toegenomen in Nederland. Ook is bekend dat de kennis hiaten vertoont. Het ontbreekt echter aan een overzicht en synthese van de bevindingen.
<http://www.tijdschriftvoorpsychiatrie.nl/issues/432/articles/8291>

Morton, Missy & McMenamin, Trish (2011). Learning together: collaboration to develop curriculum assessment that promotes belonging. British Journal of Learning Support, 26, nr. 3, 109-114.

- **Samenvatting:** In this article we describe the processes and outcomes of the development of the New Zealand Curriculum Exemplars for Students with Special Education Needs. The project focused on teachers working with students described as working long term at Level 1 in the New Zealand Curriculum. Earlier research had shown that teachers were often puzzled about how to include some students with special education needs in their planning, teaching and assessment. The development of the Exemplars provides an example of a framework that supports educators and families to work collaboratively and the positive outcomes that are possible when working in this way. We pay particular attention to new understandings about curriculum, pedagogy and assessment that emerged as together we learned to use narrative assessment.
<http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1467-9604.2011.01488.x/abstract>

Nierse, C.J. e.a. (2007). Partners in de wetenschap: mensen met een verstandelijke beperking doen mee in onderzoek. Nederlands Tijdschrift voor de Zorg aan mensen met verstandelijke beperkingen, 33, nr. 2 (juni), 84-95.

- **Samenvatting:** Niet alleen binnen ondersteuningsorganisaties maar ook binnen onderzoek staan mensen met verstandelijke beperkingen steeds duidelijker centraal. In dit onderzoek werd hen gevraagd welke onderzoeksthema's vanuit hun perspectief relevant zijn en welke prioriteit daarin aangebracht kan worden. Het proces van participatie in onderzoek biedt op zichzelf al een meerwaarde voor zover de relevantie van het onderzoek wordt bevorderd en het bijdraagt tot 'empowerment' bij de doelgroep. Een meer structureel forum voor ontmoeting van onderzoekers en mensen met verstandelijke beperkingen - een lerend netwerk - wordt bepleit.

Nierse, J. & Abma, T.A. (2011). Developing voice and empowerment. The first step towards a broad consultation in research agenda setting. *Journal of Intellectual Disability Research*, 55, nr. 4 (April), 411-421.

- **Samenvatting:** Although people with intellectual disabilities (ID) are increasingly consulted in research, participation in research agenda setting processes is limited. This is not surprising as their voice can easily be dominated in consultations with researchers. The aim of this article is to explore the potentials of enclave deliberation as a first step towards broad consultation in research agenda setting.

<http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1365-2788.2011.01388.x/abstract>

Oude Avenhuis, A. (2011). *Leven met beperkingen... Hoe anders mag je zijn? 25 succesvolle diversiteitsprojecten*. Utrecht: Movisie.

- **Samenvatting:** Leven met beperkingen... hoe anders mag je zijn? Dat is het thema van de Movisie Diversiteitsprijs 2010. De vijftientig projecten in dit boek laten zien dat je op heel veel manieren anders mag zijn. Het zijn vernieuwende initiatieven die op een positieve manier laten zien hoe je in Nederland kunt leven met beperkingen. Een rolstoeltoegankelijk strand in Zeeuws-Vlaanderen, een koor voor mensen met en zonder beperking, een campagne om het VN-verdrag voor de rechten van mensen met een beperking goed te keuren, een vakopleiding voor mensen met autisme, jongeren met een beperking die filmpjes maken over waar ze dagelijks tegenaan lopen...

<http://www.movisie.nl/smartsite.dws?ch=def&id=136617>

Oudenampsen, Dick & Gruijter, Marjan de (2005). *Maatschappelijke participatie van mensen met een psychische handicap: een onderzoek onder gebruikers van ongebonden schilvoorzieningen*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.

- **Samenvatting:** Nederland kent sinds de afgelopen jaren een groot aantal voorzieningen voor mensen met een psychische handicap. Deze ongebonden schilvoorzieningen bestaan buiten het reguliere aanbod van de geestelijke gezondheidszorg (GGZ) en vormen er als het ware een schil omheen. Ze variëren van opvang, lotgenotencontact of vriendendiensten tot arbeidsbemiddeling en informatievoorziening

http://www.verwey-jonker.nl/doc/participatie/D4471744_def_IL.pdf

Overmars-Marx, Tessa (2011). Meedoen en erbij horen in je eigen wijk: wat is er nodig? *Nederlands Tijdschrift voor de Zorg aan mensen met verstandelijke beperkingen*, 37, nr. 4 (december).

- **Samenvatting:** Het thema inclusie staat al decennia lang op de beleidsagenda maar lijkt moeilijk te realiseren voor mensen met een verstandelijke beperking. Mensen wonen wel in de samenleving maar participeren nog weinig in een 'reguliere' omgeving en zij hebben nog weinig contact met mensen zonder een beperking. Dit artikel gaat in op de vraag welke factoren bevorderend en belemmerend werken voor inclusie in de wijk en wat professionals kunnen doen om inclusie in de wijk te bevorderen. Uit literatuuronderzoek blijkt dat er vijf domeinen van factoren een rol spelen bij inclusie in de wijk: individuele kenmerken, informele netwerk, professionele omgeving, buurtkenmerken en beleid.

De bevorderende factoren zijn: praktische en sociale vaardigheden, sociale steun, ondersteunende rol van de professional gericht op de omgeving, zich welkom voelen door de buurt, infrastructuur in de buurt en beleid dat zich richt op inclusie, zowel landelijk als lokaal. De belemmerende factoren liggen vooral op organisatorisch en beleidsniveau. Organisaties zijn er vaak niet op gericht een omgeving te creëren waarin de professional de mogelijkheden krijgt om inclusie vorm te geven. Ook op beleidsniveau heeft inclusie geen prioriteit, dit blijkt onder meer uit het niet ratificeren van het VN verdrag voor de rechten van mensen met een beperking. In dit artikel worden aanbevelingen gegeven hoe te werken aan inclusie in de wijk. Samenwerking op alle niveaus is een belangrijke randvoorwaarde om inclusie te bereiken.

Peele, A.M.J. ten, Mulder, A., Zwinkels, W.S. e.a. (2007). Hoe effectief is supported employment? Een literatuurstudie naar de effectiviteit van supported employment. *Nederlands Tijdschrift voor de Zorg aan mensen met verstandelijke beperkingen*, 33, nr. 4 (december), 196-214.

- **Samenvatting:** Participatie in de samenleving wordt in belangrijke mate bevorderd door arbeidsparticipatie. 'Supported employment' (begeleid werken) is een methode om ondersteuning te geven aan mensen met verstandelijke beperkingen bij het werken in gewone, betaalde banen. Kennis van bevorderende factoren is een belangrijke hulpbron voor begeleiding. In dit artikel worden deze factoren in de literatuur onderzocht.

Pijl, S.J. & Hamstra, D. (2005). Assessing pupil development and education in an inclusive setting. *International Journal of Inclusive Education*, 9 (2), 2005, pp. 181-192.

- **Samenvatting:** In the evaluation of an experimental, full inclusion model in the Netherlands, data on participating pupils with special needs were collected. The evaluation focused on social/emotional functioning, pupil behavior and the quality of education. Independent assessors were invited to study the files of 24 pupils and evaluate their development and education. The assessors regarded the development of seven pupils as worrying. The remaining 17 were average or above average. The findings were compared with parents' and teachers' assessments. The discussion addresses the difficulties involved in interpreting evaluation results for Special Educational Needs (SEN) pupils in inclusive settings.

http://www.european-agency.org/agency-projects/assessment-resource-guide/documents/2008/09/journal_article_pijl_hamstra.pdf/view

Pikoleit, Janine & Thomsen, Maren (2006). *Vrije tijd, een handicap? De praktijk van vrijetijdsbesteding voor en door mensen met een beperking*. Tilburg: Wetenschapswinkel, Universiteit van Tilburg.

- **Samenvatting:** Naast wonen en werken is het totale welbevinden van mensen in toenemende mate ook afhankelijk van hun vrijetijdsbesteding. Voor mensen met een beperking is het niet altijd even vanzelfsprekend dat de dingen die ze graag doen ook gemakkelijk uitvoerbaar zijn. Welke participatiekansen en -belemmeringen ervaren zelfstandig wonende mensen met een lichte verstandelijke beperking? Om daar meer zicht op te krijgen heeft het Vrijetijdsnetwerk en Sportbedrijf Tilburg een onderzoek uit laten voeren bij de Wetenschapswinkel van de Universiteit van Tilburg.

Dit vanuit de vooronderstelling: door een goede vrijetijdsbesteding en aansluiting in de maatschappij komen mensen minder in een isolement, waardoor er minder eenzaamheid is en ook minder zorg nodig is.

De onderzoekers onderscheiden zes typen vrijetijdsbesteders. In de uitkomsten van dit onderzoek benadrukken zij een nieuwe wijze van kijken naar de vrijetijdsvragen van mensen met een beperking die meer rekening houdt met de behoeftes van de door hen onderscheiden typen vrijetijdsbesteders. Met de resultaten van dit onderzoek kunnen ook professionals die werken voor andere groepen kwetsbare jongeren en volwassenen, die belemmeringen ervaren bij participatie in de vrije tijd, hun voordeel doen. Zoals groepen van mensen met een psychische beperking, een lichamelijke beperking, met een niet aangeboren hersenletsel, of met autisme.

<http://www.tilburguniversity.edu/nl/samenwerken/advies-en-dienstverlening/wetenschapswinkel/onderzoek/afgerond/280pikoleit/>

Plempers, E. (2005). *Studeren met een handicap in 2005. Belemmeringen van studenten met een lichamelijke beperking, psychische klachten of dyslexie in het hoger onderwijs*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.

- **Samenvatting:** Tweederde van de studenten met een handicap ondervindt dagelijks belemmeringen bij de studie. De problemen lopen uiteen van het bestuderen van schriftelijk materiaal, afleggen van examens, bijwonen van hoorcolleges of werkstukken maken, tot samenwerken, stages lopen, het houden van presentaties of volgen van het lesrooster. De gevolgen hiervan zijn studievertraging, achterstand, oponthoud en een lange studieduur.

<http://www.verwey-jonker.nl/doc/participatie/D1573357-def.pdf>

Pols, J. & Kroon, H. (2007) The importance of holiday trips for people with chronic mental health problems. *Psychiatric Services*, 58, nr. 2.

- **Samenvatting:** Although research findings point to the importance of leisure activities for people with severe mental illness, there is no research into the specific effects of holiday trips. This Open Forum describes the experience of going on holiday trips for people with chronic mental health problems in the Netherlands. A qualitative research design was used. Material for the research was collected by participant observation on two trips and in-depth interviews of 11 travellers and four psychiatric nurses who accompanied the travellers. The trips contributed to rehabilitation by promoting and supporting, among other things, community participation, social relations, skill development, and new perceptions of identity. The trips also helped travellers to maintain balance in everyday life. For the nurses the trips provided a learning environment outside of medical institutions.

<http://ps.psychiatryonline.org/cgi/content/full/58/2/262>

Post, Marcel W.M., Witte, Luc P. de, Reichrath, Enid, Verdonschot, Manon M. e.a. (2008). Development and validation of IMPACT-S, an ICF-based questionnaire to measure activities and participation. *Journal of Rehabilitation Medicine*, 40, nr. 8 (September), 620-627.

- **Samenvatting:** IMPACT-S is the screener part of the ICF Measure of Participation and ACTivities questionnaire. IMPACT-S consists of 33 items in 9 scales, reflecting the 9 activity and participation chapters of the International Classification of Functioning, Disability and Health (ICF). The reliability and validity of IMPACT-S as an independent brief measure of activities and participation was examined.

<http://www.medicaljournals.se/jrm/content/?doi=10.2340/16501977-0223&html=1>

Revalidatiefonds (2009). Behoeftesonderzoek toeristische toegankelijkheidsinformatie. Onderzoek naar de behoefte van mensen met een chronische ziekte of handicap naar meer en betere informatie over de toegankelijkheid van verblijfsaccommodaties en dagattracties. Bunnik: Revalidatiefonds.

- **Samenvatting:** Uit het onderzoek blijkt dat mensen met een chronische ziekte of een lichamelijke beperking niet tevreden zijn over toegankelijkheidsinformatie over toeristische accommodaties en dagattracties. 10 à 15% van de doelgroep laat zich door de gebrekkige informatie weerhouden van het ondernemen van uitstapjes en vakanties in Nederland. Verder blijkt dat informatie over de toegankelijkheid van accommodaties en attracties vrijwel door iedere partij op een andere manier wordt aangeboden. Informatie dient beschikbaar, specifiek, duidelijk, betrouwbaar, onderling samenhangend, leesbaar voor mensen met een visuele of verstandelijke beperking en herkenbaar te zijn.

http://www.revalidatiefonds.nl/images/stories/afd_aanvragers/behoefteonderzoek%20toeristische%20toegankelijkheidsinformatie.pdf

RMO, Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling (red.) (2009). Beperkt maar niet begrensd. Negen essays over participatie van jongeren met een beperking. Den Haag: RMO.

- **Samenvatting:** Landelijke adviescolleges is gevraagd hun visie op de Wajongproblematiek op papier te zetten in de vorm van een kort essay. Vertegenwoordigers van acht adviescolleges hebben aan deze oproep gehoor gegeven.

<http://www.adviesorgaan-rmo.nl/publicaties/onderzoeken/2009/950/>

Roelofs, E. & Verhoeven-Denissen, M. (2009). Duurzaam zorgen. Een onderzoek naar ervaringen van mantelzorgers van mensen met een verstandelijke of psychische beperking in Zuidwest Nederland. Tilburg: Avans Hogeschool.

- **Samenvatting:** In dit rapport wordt aandacht gevraagd voor een nog onbekende groep mantelzorgers en hun vragen om hulp. Mensen met een verstandelijke of psychische beperking worden niet zelden gestigmatiseerd; dit stigmatiseren raakt ook de mantelzorgers die daardoor extra belast worden. De mantelzorg voor mensen met een verstandelijke of psychische beperking vraagt daarom om een andere ondersteuning.

http://www.kenniscentrum-ouderen.nl/Site_EM/docs/pdf/Duurzaam%20zorgen.pdf

Santvoort, Marcus Maria van (2009). Disability in Europe: policy, social participation and subjective well-being. Proefschrift Rijksuniversiteit Groningen.

- **Samenvatting:** This study reports on European disability policy and the position of people with disabilities in Europe. The objective of this thesis is two-fold: 1) to analyze the development of disability policy at the level of the European Union as well as to study cross-nationally the similarities and differences in disability policy in various European countries, including an analysis of the relation between policy at the EU and the national level, and 2) to compare the situation of people with disabilities in a number of European countries and to explore the relation between these situations and the policy circumstances in these countries.

<http://dissertations.ub.rug.nl/faculties/medicine/2009/m.m.van.santvoort/?pFullItemRecord=ON>

Schrojenstein Lantman-de Valk, H.M.J. van, Akker, M. van den, Wullink, M., e.a. (2005). Gezondheidsproblemen van mensen met verstandelijke beperkingen in de huisartsenpraktijk. Nederlands Tijdschrift voor de Zorg aan mensen met verstandelijke beperkingen, 31, nr. 4 (december), 250-260.

- **Samenvatting:** Steeds meer mensen met verstandelijke beperkingen maken gebruik van basisgezondheidszorg in de samenleving, maar gegevens over de gezondheid van deze mensen in huisartsenpraktijken zijn nog schaars. Voor huisartsen, AVG-artsen, zorgmanagers, indicatiestellers en zorgkantoren is het daarom relevant over informatie te beschikken met betrekking tot gezondheidsproblemen en zorggebruik van mensen met een verstandelijke beperking, in vergelijking met de gewone populatie. Het artikel geeft hierin inzicht, op basis van een empirisch onderzoek.

Schuurman, M.I.M. & Cuijpers, M.D. (2006). De gemeentetoets. Vragenlijst ter beoordeling van de mogelijkheden voor deelname aan het lokale leven door mensen met een handicap. Utrecht: LKNG/NIZW.

- **Samenvatting:** In dit rapport wordt verslag gedaan en verantwoording afgelegd van de ontwikkeling van een instrument om de eigen gemeente te beoordelen in de mogelijkheden en belemmeringen voor deelname aan het lokale leven door mensen met een handicap. Met de resultaten van de toepassing van het instrument kan aan de gemeente positieve of negatieve feedback worden gegeven. Hierdoor kan tevens de spiraalbeweging van zichtbaarheid, beïnvloeding en beoordeling tot stand worden gebracht en/of versterkt. De Gemeentetoets is als afzonderlijk document uitgebracht door VCP.

<http://www.vilans.nl/docs/producten/DeGemeentetoets.pdf>

Schuurman, M.I.M. (2007). European study on the Specific Risks of Discrimination against Persons in Situation of Major Dependence or with Complex Needs. Volume 3: Country Reports and Stakeholder Interviews. Country Report the Netherlands. Nieuwegein: Kalliope Consult.

- **Samenvatting:** The Study on the Specific Risks of Discrimination Against Persons in Situation of Major Dependence or with Complex Needs financed by the European Commission has produced a series of twelve Country Reports detailing the risk of discrimination against people with complex needs in Belgium, the Czech Republic, France, Germany, Italy, Lithuania, the Netherlands, Poland, Romania, Spain, Sweden and the United Kingdom. According to the life-course orientation adopted by the project methodology, each Country Report has been divided into 14 areas of analysis, related to the life phases. This approach allowed the research team to compare discrimination risks systematically according to each life phase and to pay special attention also to the risks associated with the transition between the different life phases. The results of these comparisons have been presented in a series of five Synoptical Papers in Volume 2 of the Project Report.

<http://www.leeds.ac.uk/disability-studies/archiveuk/inclusion%20europe/inclusion%20europe%203.pdf>

Schuurman, M.I.M. (2008). Ondersteunende en activerende begeleiding voor mensen met een verstandelijke beperking binnen de Wmo. Eindrapport van de Wmo-pilot van de gemeente Nunspeet. Nunspeet: gemeente Nunspeet.

- **Samenvatting:** Op verzoek van het ministerie van VWS heeft de gemeente Nunspeet tussen augustus 2005 en december 2007 een pilot uitgevoerd in verband met de Wet maatschappelijke ondersteuning (WMO). In de pilot werd onderzocht of de functies Ondersteunende begeleiding (OB) en Activerende begeleiding (AB), die toen onderdeel waren van de Algemene Wet Bijzondere Ziektekosten (AWBZ), overgeheveld konden worden naar de Wmo, en zo ja, aan welke voorwaarden dan zou moeten zijn voldaan. In deze publicatie worden de bevindingen van dit onderzoek gepresenteerd.

<http://www.coalitievoorinclusie.nl/images/pdf/WMOpilot-eindrapport-nunspeet.pdf>

Schuurman, Martin & Zwan, Anna van der (2009). Inclusie, zeggenschap, support. Op weg naar een samenleving waarin iedereen welkom is. Utrecht: Stichting Perspectief.

- **Samenvatting:** In Nederland zijn zelfbepaling en vermaatschappelijking kernthema's binnen de gehandicaptenzorg. Wat houdt dat precies in? Hoe werken we hier aan? Wat is daarbij de achterliggende filosofie? En vooral, wat levert het mensen met een (verstandelijke) beperking op? Aan de hand van de begrippen inclusie, zeggenschap en support laten de auteurs van dit boek zien, dat daadwerkelijke invulling van deze begrippen betekent dat we ver over de grenzen van de huidige zorg heen moeten kijken. En dat levert geheel nieuwe perspectieven op. Perspectieven op een gewoon leven, met gewone alledaagse dingen. Met daarbij de passende ondersteuning. De persoon en zijn behoeften komen weer centraal te staan. Of het nu gaat om wonen in de maatschappij, werken of het volgen van onderwijs. Het betekent ook de ontwikkeling van nieuwe dienstverleningsconcepten die in en met de maatschappij tot stand komen. En de waarborging dat kwetsbare mensen en hun families de ondersteuning krijgen op alle terreinen waarop ze die nodig hebben. Het klinkt eenvoudig en

dat is het eigenlijk ook. Maar zo eenvoudig is het in de praktijk niet. Oude structuren afbreken is een hardnekkig proces. En nog hardnekkiger is het om oud denken en handelen af te breken. En toch is het de weg die we moeten gaan, we zijn het aan mensen met een beperking verplicht. En aan andere mensen die om de één of andere reden gemarginaliseerd worden. Op weg naar een maatschappij waarin iedereen welkom is.

Schuurman, Martin (2010). Het VN-Verdrag over de rechten van mensen met een handicap in Nederland. Bewerking van presentatie op het 6e nationaal Dovencongres, op 23 september 2010 te Den Bosch. Nieuwegein: Kalliope Consult.

- **Samenvatting:** Auteur gaat in op de achtergronden en inhoud van het VN-Verdrag en op de stand van zaken met de implementatie van het verdrag in ons land. Hij schetst een routemap met vijf parallel lopende routes: (1) Van zorgpolitiek naar politiek van mensenrechten, (2) Zoveel mogelijk algemeen beleid, (3) Naar inclusie op domeinen, (4) Meer bewustwording in de samenleving, (5) Meer inbreng door mensen met een handicap.

Schuurman, M.I.M. (2010). Aanvullend en onmisbaar. Beschrijving van het landschap van zorg en ondersteuning aan mensen met een beperking omstreeks 2017. Notitie in opdracht van de VGN. Nieuwegein: Kalliope Consult.

- **Samenvatting:** In deze publicatie wordt een antwoord gegeven op de vraag hoe de zorg en ondersteuning aan mensen met een beperking er over ongeveer zeven jaar uit zouden kunnen zien. Achtereenvolgens wordt ingegaan op het denken over de toekomst op zich (waarom is dat belangrijk?), de persoon met een beperking en zijn natuurlijke hulpbronnen en de aanvullende betekenis van gespecialiseerde dienstverlening (en wat dat betekent voor de inrichting van de organisatie, de professionaliteit van de medewerkers en de verantwoording en toezicht).

Slavenuiter, M. & Lammerts, R. (2005). Jonggehandicapten aan de slag: een onderzoek naar de stand van zaken met betrekking tot de overgang school-werk van Wajong-gerechtigden. Knelpunten en good practices. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.

- **Samenvatting:** In dit rapport zijn de belangrijkste knelpunten met betrekking tot de overgang van school naar werk van Wajonggerechtigden in kaart gebracht. Onderzocht is hoe groot de doelgroep is en hoe die is samengesteld. Verder zijn knelpunten geïnventariseerd en is nagegaan hoe de overgang van school naar werk sluitend kan worden aangepakt.
<http://www5.vilans.nl/digitaalmagazijn/JonggehandicaptenaandeslagLammerts2005.pdf>

Sleeboom, I, Hermanns, J. & Hermanns, V. (2010). Meedoen leer je door mee te doen. Een inventarisatie van de wijze waarop in zorg voor kinderen van 0 tot 12 jaar met beperkingen aandacht wordt besteed aan (toekomstige) maatschappelijke Participatie. Nieuwegein/Den Haag: Crossover/ZonMw.

- **Samenvatting:** Resultaten van onderzoek naar de wijze waarop voorzieningen in de sectoren volksgezondheid, jeugdzorg en onderwijs betrokken bij het signaleren, beoordelen, diagnosticeren, indiceren en behandelen/begeleiden van kinderen van 0-12 jaar met beperkingen. Door welke werkwijze werken de betrokken instellingen in positieve zin aan (latere) maatschappelijke participatie van de kinderen? In hoeverre worden de eerder genoemde en andere mechanismen/werkwijzen die contraproductief werken ten aanzien van de (latere) maatschappelijke participatie aangetroffen in de betrokken instellingen in de keten en door welke werkwijze trachten de instellingen de negatieve effecten van deze mechanismen te voorkomen of te beperken in hun effect? Welke verbeteringen dienen de betrokken instellingen na te streven om de maatschappelijke participatie van hun cliënten te verbeteren?
<http://www.kenniscentrumcrossover.nl/doc/Eindverslag%20Meedoen%20leer%20je%20door%20mee%20te%20doen%2005092010.pdf>

Smit, Johan (red.). (2008). Sociale integratie in de geloofsgemeenschap. Zestien praktijkverhalen. Utrecht: Instituut voor Theologie en Sociale Integratie.

- **Samenvatting:** Verhalen over de situatie waarin mensen met een verstandelijke beperking meedoen met de bestaande activiteiten van de geloofsgemeenschap. Zij laten zien dat sociale integratie de meeste kans van slagen heeft als er sprake is van samenwerking tussen de verschillende 'partijen': mensen met een verstandelijke beperking, familieleden, medewerkers van zorgorganisaties en vrijwilligers en voorgangers van geloofsgemeenschappen.

Speet, M. & Rijken, P.M. (2005). Participatie van mensen met een verstandelijke beperking in de samenleving: een ontwerpstudie. Utrecht: NIVEL.

- **Samenvatting:** Steeds meer mensen met een verstandelijke beperking wonen tussen mensen zonder verstandelijke beperking en maken daarbij gebruik van reguliere ondersteuningsvormen. Indien de (financiële) ondersteuning die zij krijgen hiervoor niet voldoende is, of indien de maatschappij hen niet accepteert, kan dit een negatieve invloed hebben op hun kwaliteit van leven. Uit het onderzoek bleek ook dat de partijen die betrokken zijn bij de zorg en ondersteuning van verstandelijk gehandicapten in de samenleving behoefte hebben aan monitoring van en onderzoek naar die participatie.

Tanja, A. (2010). Werk maken van regie. De gemeente als regisseur bij wonen, welzijn en zorg. Utrecht: Movisie.

- **Samenvatting:** De vraag naar gemeentelijke regie op de beleidsterreinen wonen, welzijn en zorg is de afgelopen jaren sterk toegenomen. Gemeenten en lokale partners staan voor de opgave steeds meer mensen met een fysieke, verstandelijke of psychische beperking zo lang mogelijk thuis te laten wonen. Welke keuzes kunnen gemeenten maken om te komen tot hun gewenste regierollen? Welke vormen van regie zijn er en welke afwegingen worden gemaakt om bepaalde rollen in te vullen? Wat betekent dat voor de lokale samenwerkingspartners? Wat zijn succes- en faalfactoren uit de praktijk en de theorie? Deze handreiking helpt gemeenten om samen werk te maken van die regie. De handreiking maakt onderdeel uit van een reeks publicaties uit het ondersteuningsprogramma W+W+Z=Maak het samen!
<http://www.movisie.nl/smartsite.dws?ch=def&id=134700>

Thijs, A. Leeuwen van, B., Zandbergen, M. (2009). Inclusive education in the Netherlands. Enschede: SLO/Ministry of Education Culture and Science & SLO.

- **Samenvatting:** Dit rapport beschrijft het huidige Nederlandse onderwijssysteem, hoe dit systeem bijdraagt aan exclusie, en zet uiteen hoe de toekomst eruit ziet met betrekking tot inclusief onderwijs. Een visie op inclusief onderwijs wordt gegeven, met daarbij ook de uitdagingen en barrières die aangegaan, dan wel geslecht moeten worden om inclusief onderwijs te bereiken. Het beschrijft de complexiteit van het daadwerkelijk organiseren van inclusie. Daarnaast staat aangegeven wie een belangrijke rol spelen in het slagen van inclusief onderwijs en welke maatregelen eraan bijdragen.
<http://www.slo.nl/organisatie/recentepublicaties/00044/>

Varekamo, I., Vries, G. de, Heutink, A. & Dijk, F.J. van (2008). Empowering employees with chronic diseases; development of an intervention aimed at job retention and design of a randomised controlled trial. BMC Health Services Research, 4, nr. 8, 224.

- **Samenvatting:** Participants are recruited via occupational health services, patient organisations, employers, and a yearly national conference on chronic diseases. They are eligible when they have a chronic physical medical condition, have a paid job, and experience problems at work. Workers on long-term, 100% sick leave that is expected to continue during the training are excluded. After filling in the baseline questionnaire, the participants are randomised to either the control or the intervention group. The control group will receive no care or care as usual. Post-test mail questionnaires will be sent after 4, 8, 12 and 24 months. Primary outcome measures are job retention, self efficacy, fatigue and work pleasure. Secondary outcome measures are work-related problems, sick leave, quality of life, acquired work accommodations, burnout, and several quality of work measures. A process evaluation will be conducted and satisfaction with the training, its components and the training methods will be assessed. Many employees with a chronic condition experience problems in performing tasks and in managing social relations at work. We developed an innovative intervention that addresses practical as well as psychosocial problems. The results of the study will be relevant for employees, employers, occupational health professionals and human resource professionals (HRM).
<http://www.biomedcentral.com/1472-6963/8/224>

Velzen, J.M. van, Groot, S. de, Post, M.W., Slootman, J.H., Bennekom, C.A. van & Woude, L.H. van der (2009). Return to work after spinal cord injury: is it related to wheelchair capacity at discharge from clinical rehabilitation? *American Journal of Physical Medicine & Rehabilitation*, 88, nr. 1 (January), 47-56. Comment in: *American Journal of Physical Medicine & Rehabilitation*, 88, nr. 12 (December), 1035-1036; author reply 1036.

- **Samenvatting:** Objectives were to describe the number of people with spinal cord injury who returned to work (RTW) 1 yr after discharge from inpatient rehabilitation and to investigate whether RTW can be predicted from wheelchair capacity at discharge from inpatient rehabilitation, after correction for confounders. Design: Prospective cohort study in which 118 subjects with spinal cord injury (age 18-65 yrs) of eight Dutch rehabilitation centres participated. Main outcome measure was RTW for at least 1 hr/wk. The outcome variables of wheelchair capacity were peak oxygen uptake, peak aerobic power output, and wheelchair skill scores (ability, performance time, and physical strain). Possible confounders were age, gender, lesion level, and lesion completeness. Where necessary, corrections were made for education level. Results: Thirty-three percent of the subjects RTW. Peak aerobic power output (persons with a 10-W higher peak aerobic power output were 1.37 times more likely to RTW), ability score (persons with a one-point higher ability score were 2.22 times more likely to RTW), and performance time (an increase, or worsening, of 1 sec on the performance time gave an odds ratio of 0.87, so persons with lower, or better, performance time scores were more likely to RTW) were significant predictors of RTW after correction for confounders and education level. Conclusions: RTW was successful in 33% of the subjects. Wheelchair capacity was independently related to RTW. Therefore, it is recommended to train wheelchair capacity in the context of RTW.

Verdonschot, M.M.L., Witte, L.P. de, Reichrath, E. e.a. (2009). Impact of environmental factors on community participation of persons with an intellectual disability: a systematic review. *Journal of Intellectual Disability Research*, 53, nr. 1 (January), 54-64.

- **Samenvatting:** A systematic review of the literature was performed, to describe which environmental factors have an impact on community participation of persons with an intellectual disability.

Verdonschot, M.M.L., Witte, L.P. de, Reichrath, E. e.a. (2009). Community participation of people with an intellectual disability: a review of empirical findings. *Journal of Intellectual Disability Research*, 53, nr. 4 (April), 303-318.

- **Samenvatting:** Objectives of this study were to investigate community participation of persons with an intellectual disability (ID) as reported in empirical research studies.

Verdoorn, P. & Vulpen, A. van (2011). *Werken aan kwaliteit van bestaan. Bouwstenen voor inclusief denken*. Amsterdam: Boom/Nelissen.

- **Samenvatting:** Ondersteuners van vandaag werken aan het vergroten van kwaliteit van bestaan, aan actief meedoen in de samenleving en aan het (her)vinden van eigen kracht. Dit doen ze voor én samen met mensen met een ondersteuningsvraag en hun omgeving.

Werken aan kwaliteit van bestaan is een boek vol bouwstenen die helpen om inhoud te geven aan visie en persoonsgerichte ondersteuning. Uit het palet aan mogelijkheden kan iedere ondersteuner steeds die (onderdelen van) bouwstenen kiezen die passen bij de unieke persoon en zijn vraag. Bewust en passend ingezet dragen deze bouwstenen bij aan de kwaliteit van bestaan van de mensen die worden ondersteund en aan de kwaliteit van het werk. Het boek nodigt daarnaast uit tot reflectie, onmisbaar in de houding van de moderne professional. Het is bedoeld voor iedereen die in zijn werk mensen ondersteunt. Studenten die een opleiding volgen in zorg of welzijn maken in dit boek kennis met de vele mogelijkheden die er zijn om te werken aan ondersteuning gericht op inclusie en empowerment.

Verplancke, Loes & Duyvendak, Jan Willem (2010). *Onder de mensen? Over het zelfstandig wonen van psychiatrische patiënten en mensen met een verstandelijke beperking*. Amsterdam: Amsterdam University Press.

- **Samenvatting:** Vele chronisch psychiatrische patiënten en mensen met een verstandelijke beperking zijn de afgelopen jaren vanuit een inrichting in de bossen en de duinen naar woonwijken in de stad verhuisd. Dit is het gevolg van een ingrijpende omslag in het denken over de zorg voor deze groep mensen. Waar vroeger het idee was dat zij gedijden in inrichtingen in de natuur, groepsgewijs en met dag en nacht toezicht, is nu de opvatting, dat het goed is om zo zelfstandig mogelijk in een eigen huis in een 'normale' stadsbuurt te wonen. Dit boek gaat over de vraag hoe chronisch psychiatrische patiënten en mensen met een verstandelijke beperking deze verandering ervaren. Voelen zij zich thuis in hun nieuwe huis? En lukt het hen om te integreren in de buurt?

http://www.aup.nl/do.php?a=show_visitor_book&isbn=9789089641915

Voorman, J.M., Dallmeijer, A.J. & Schuengel, C. (2006). Activities and participation of 9- to 13-year-old children with cerebral palsy. *Clinical Rehabilitation*, 20, nr. 11 (November), 937-948.

- **Samenvatting:** Multiple linear regression models showed that the Gross Motor Function Classification System (GMFCS) was strongly associated with mobility (explained variance 87-92%), self-care and domestic life. Apart from the GMFCS, cognitive impairment and limb distribution were less important but also significantly associated with self-care and domestic life (explained variance 65-81%). Cognitive impairment and epilepsy were the most important factors associated with social life and communication (explained variance 54-75%).

<http://cre.sagepub.com/content/20/11/937.abstract>

Vos, Edwin de (2010). *Routekaart naar werk voor jongeren met ernstige gedragsmoeilijkheden: eindrapportage*. Hoofddorp: TNO Kwaliteit van leven.

- **Samenvatting:** Jobcoaches kunnen een belangrijke bijdrage leveren aan het aan het werk komen en blijven van jongeren met ernstige gedragsproblemen. Vooral het verhogen van het zelfvertrouwen en het verbeteren van het werkgedrag dragen bij aan een betere positie van deze jongeren op de participatieladder. De coach moet dan wel beter samenwerken met het omringende netwerk van de jongere.

<http://www.tno.nl/downloads/Microsoft%20Word%20-%20Routekaartnaarwerk07-02-10.pdf>

VN, Verenigde Naties (2006). Verdrag inzake de rechten van personen met een handicap. New York, 13 december 2006. Traktatenblad van het Koninkrijk der Nederlanden, Jaargang 2007, nr. 169.

- **Samenvatting:** In deze publicatie wordt de volledige tekst van het VN-Verdrag weergegeven.
http://www.dcd.nl/data/1191484469856_Vertaling%20van%20het%20VN-Verdrag%20in%20het%20Nederlands.pdf

VNG, Vereniging van Nederlandse Gemeenten/G32 (2011). Van zorg naar participatie. De overgang van de begeleiding naar de Wmo. Den Haag: VNG.

- **Samenvatting:** In het kader van de aangekondigde decentralisatie van de AWBZ-functie begeleiding naar gemeenten hebben de VNG en de G32 het initiatief genomen om na te denken over de inhoudelijke en maatschappelijke meerwaarde die gemeenten met hun nieuwe mogelijkheden kunnen realiseren. Deze notitie beoogt om deze mogelijke meerwaarde te schetsen. De centrale vraag hierbij luidt: wat willen gemeenten met hun nieuwe verantwoordelijkheden gaan 'doen'? Het antwoord is: veel. Gemeenten krijgen met de decentralisatie de mogelijkheid om meer kwaliteit te realiseren voor gebruikers van begeleiding. Gemeenten kunnen mensen met beperkingen en hun omgeving meer in hun kracht zetten, kunnen professionals en hun organisaties de ruimte bieden om hun werk te doen. En gemeenten kunnen efficiëntiewinst realiseren, waardoor deze verbeteringen gerealiseerd kunnen worden binnen de beschikbare middelen.
http://www.vng.nl/Documenten/actueel/beleidsvelden/maatschappelijke_ondersteuning/2011/20110714_Visie_Van_zorg_naar_participatie.pdf

VWS, Ministerie voor Volksgezondheid, Welzijn en Sport (2010). Handreiking voor lokaal beleid voor ondersteuning van mensen met een beperking. Den Haag: Ministerie VWS.

- **Samenvatting:** Deze handreiking wil gemeenten uitdagen verbindingen te leggen tussen de verschillende domeinen en inhoud te geven aan de functies die nodig zijn om de mensen met beperkingen te ondersteunen in hun participatie. Kern is de beschrijving van de functies die mensen met beperkingen nodig hebben en op welke manier gemeenten hier invulling aan kunnen geven. Onder de functies is uitgewerkt aan welke thema's in het beleid aandacht besteed moet worden, welke verbindingen er gelegd zouden moeten worden en hoe er voor gezorgd kan worden dat aan iedereen wordt gedacht. Voorbeelden laten zien hoe gemeenten hiermee omgaan. Verder wordt ingegaan op de landelijke beleidskaders en de kenmerken van specifieke doelgroepen.
<http://www.rijksoverheid.nl/documenten-en-publicaties/brochures/2010/12/01/handreiking-voor-lokaal-beleid-voor-ondersteuning-van-mensen-met-een-beperking.html>

VWS, Ministerie voor Volksgezondheid, Welzijn en Sport (2010). Oog voor participatie. Aanknopingspunten voor beleid. Den Haag: Ministerie VWS.

- **Samenvatting:** In dit boekje komen mensen aan het woord over de manier waarop zij hun dagelijkse leven inrichten. Bijzondere mensen omdat ze allemaal op hun eigen manier vechten voor een goede plek in de maatschappij. Hoewel meedoen voor hen vanzelfsprekend is, is dat niet altijd gemakkelijk te realiseren. Door hun vechtlust en de ondersteuning van hun naasten lukt het vaak wel. In dit boekje laten we zien op welke manier beleid en regelgeving nog beter afgestemd kunnen worden op de wens van mensen met een beperking om zo gewoon mogelijk mee te draaien in de maatschappij. We hopen dat door deze publicatie beleidsmakers nog meer gemotiveerd raken een brug te slaan tussen de leefwereld van iemand met een beperking en de wereld van het beleid.

<http://www.rijksoverheid.nl/documenten-en-publicaties/brochures/2009/02/23/oog-voor-participatie.html>

Wiegerink, D.J., Roebroek, M.E., Donkervoort, M., Cohen-Kettenis, P.T., Stam, H.J. e.a. (2008). Social, intimate and sexual relationships of adolescents with cerebral palsy compared with able-bodied age-mates. *Journal of Rehabilitation Medicine*, 40, nr. 2, (February), 112-118.

- **Samenvatting:** Objective: To describe the social, intimate and sexual relationships of Dutch adolescents with cerebral palsy compared with their able-bodied age mates. Design: Cross-sectional study. Subjects: A total of 103 adolescents with cerebral palsy without severe learning problems aged 16-20 years. Methods: We used a structured interview and questionnaires to assess subject characteristics such as age, type of cerebral palsy, gross motor function and level of education. Main outcome measures on social, intimate and sexual relationships are the Life-Habits questionnaire, the Vineland Adaptive Behaviour Scale, and a structured interview developed for Dutch studies in able-bodied persons and persons with spina bifida. Experienced competence was assessed with the Dutch version of the Self-Perception Profile of Adolescents and the Physical Disability Sexual and Body Esteem Scale. These data were compared with matching reference data, mainly from able-bodied (Dutch) adolescents. Results: Approximately 30% of the subjects functioned socially below their age level. Adolescents with cerebral palsy find it difficult to develop intimate relationships and they have less sexual experience than their able-bodied age mates. Conclusion: Although adolescents with cerebral palsy do have social relationships, it is difficult for them to develop intimate relationships. They perceive various barriers, but seem to have a positive self-perception.

<http://www.medicaljournals.se/jrm/content/download.php?doi=10.2340/16501977-0137>

Wieringa, E. & Donders, S. (fotografie) (2011). *Ondertussen. Mensen in de marge en hun voorvechters*. Rotterdam: Pameijer, Rotterdam.

- **Samenvatting:** Iedereen hoort thuis in onze samenleving, ook mensen met een beperking. Verstandelijk, psychiatrisch, of op een andere manier kwetsbaar. Erwin: 'Bij het schrijven heb ik gezocht naar een manier om de visie van Inclusie in stijl en vorm zichtbaar te maken. Het vertellen van verhalen is naar mijn gevoel het beste instrument om betrokkenheid, empathie te creëren en dat is precies het sleutelingrediënt voor nieuwe zorg en nieuw denken. Verhalen zijn gekleurd en roepen wat op, dagen je uit.'

Dat is door het hele boek heen zichtbaar. Het begint met de (be)denkers en idealisten en verlegt beetje bij beetje de aandacht naar de ‘mensen in de marge,’ hun verhalen en levens. En de scheidslijn tussen die mensen en hun ondersteuners wordt geleidelijk aan vager.’

Wiersma, D. (2008). Rehabilitation: New term for or further development of social psychiatry? A Dutch perspective. *International Review of Psychiatry*, 20, nr. 6, 540-545.

- **Samenvatting:** Social psychiatry as an academic discipline and field of clinical practice seems to have lost its prominence and is being incorporated in regular clinical services of mental healthcare and also in various branches of social, genetic, psychiatric or clinical epidemiology. However, the central debate in social psychiatry from its very beginning on how to care best for patients with severe mental illness (SMI) in the community, what to do with mental hospitals as potentially harmful pernicious institutions or with the hospitalization process, has never lost its momentum even in scientific meetings today.

<http://informahealthcare.com/doi/abs/10.1080/09540260802565513>

Wijnen, A.C. van, met medewerking van J.C. Kool (2009). Disability Studies en aanverwante initiatieven in Nederland Een inventarisatie. Utrecht: Disability Studies in Nederland.

- **Samenvatting:** Overzicht van disability studies en aanverwante initiatieven in Nederland. Op dit moment vindt er nauwelijks gestructureerde uitwisseling plaats van programma's en onderzoeksresultaten. Hierdoor is de onderlinge bekendheid klein. Een van de speerpunten van Disability Studies in Nederland is dan ook om een kennisnetwerk in te richten waardoor meer uitwisseling plaatsvindt tussen bestaande en nieuwe initiatieven.

http://disabilitystudies.nl/sites/default/files/Inventarisatie_ZonMW_DS_0.pdf

Wilken, J.P. (2007). Zorg en ondersteuning in de samenleving. Voorwaarden voor succesvolle vermaatschappelijking van de gehandicaptenzorg. Amsterdam/Utrecht: Uitgeverij SWP/Hogeschool Utrecht.

- **Samenvatting:** De auteur beschrijft in het kort de kenmerken van een supportmodel. Vervolgens gaat hij in op de consequenties die dit model heeft voor zorginstellingen. Wilken neemt het veranderingsproces bij Arduin, een Zeeuwse instelling voor zorg aan verstandelijk gehandicapten, als voorbeeld. De resultaten van het onderzoek van Arduin worden aangevuld met die van een praktijkonderzoek naar de stand van zaken rond vermaatschappelijking in de provincie Utrecht. Op basis hiervan zijn er een aantal voorwaarden en strategieën geformuleerd waardoor de kans van slagen van sociale integratie en maatschappelijke ondersteuning aanzienlijk wordt vergroot.

<http://www.participatiezorgenondersteuning.nl/Content.aspx?PGID=b2d902cb-922f-47f3-b7fb-64bb35ad2721&VERS=1>

Wittenberg, Y., Kwekkeboom, M.H. & Boer, A.H. de (2011). Bijzondere mantelzorg. Ervaringen en ondersteuningsbehoeften van mantelzorgers van mensen met psychiatrische problematiek of een verstandelijke beperking. Amsterdam/Den Haag: Hogeschool van Amsterdam/SCP.

- **Samenvatting:** Bij mantelzorg wordt meestal gedacht aan de zorg van familieleden en vrienden aan ouderen. Maar ook mensen met psychiatrische problemen of een verstandelijke beperking krijgen veel zorg van hun naasten. Over de ervaringen van de mantelzorgers van deze groepen is nog niet veel bekend. In dit rapport wordt aandacht gegeven aan deze bijzondere mantelzorg. Bijzonder, omdat het hier niet zelden gaat om een zorgrelatie die een leven lang duurt en dag en nacht in beslag neemt. De mantelzorgers om wie het gaat, is gevraagd naar hun positieve en negatieve ervaringen met de zorgverlening. Er was aandacht voor hun ervaringen met de professionele hulpverlening en behoefte aan ondersteuning. Voor het onderzoek is samengewerkt met het lectoraat Community Care van de Hogeschool van Amsterdam. Studenten hebben bijgedragen aan het veldwerk. De uitkomsten zullen ook worden gebruikt in het onderwijs aan (a.s.) professionals in de zorg- en dienstverlening.

<http://www.scp.nl/content.jsp?objectid=28282>

Wullink, Magdalena (2010). Towards and inclusive society. Health care for people with intellectual disability. Proefschrift. Maastricht: Universitaire Pers Maastricht.

- **Samenvatting:** In de jaren 90 groeide ook in Nederland het besef dat mensen met een verstandelijke beperking recht hebben op een volwaardige plaats in de maatschappij (Inclusie). Deze beleidswijziging had consequenties voor het leven van mensen met een verstandelijke beperking en ook voor de organisatie van hun medische zorg. In dit proefschrift worden drie thema's besproken die gerelateerd zijn aan deze beleidsverandering: 1. De prevalentie van verstandelijke beperking in Nederland: hoeveel mensen met een verstandelijke beperking verblijven er in Nederland verblijven. 2. Zorgoverdracht: welke ondersteuning is nodig om het overgangsproces van medische zorg van instellingen voor mensen met een verstandelijke beperking naar woningen met ondersteuning in de wijk goed te laten verlopen. Vervolgens werd onderzoek gedaan naar het ontwikkelen van een nascholingsprogramma voor huisartsen om ze goed voor te bereiden op de instroom van meer mensen met een verstandelijke beperking in hun praktijken. 3. Autonomie in relatie tot gezondheid van mensen met een verstandelijke beperking. In een literatuurstudie werd allereerst bekeken hoe mensen met een verstandelijke beperking autonomie ten aanzien van hun gezondheid in de praktijk brengen. Daarna werd een onderzoeksvraag uitgewerkt om te achterhalen hoe artsen en therapeuten mensen met een verstandelijke beperking ondersteunen bij het uitvoeren van die autonomie. Tenslotte werd uitgezocht welke communicatie mensen met een verstandelijke beperking wensen als ze voor een consult bij hun huisarts komen.

<http://arno.unimaas.nl/show.cgi?fid=18644>

ZonMw (2006). Handboek patiëntenparticipatie in wetenschappelijk onderzoek. Den Haag: ZonMw.

- **Samenvatting:** Dit handboek is ontwikkeld voor patiëntenorganisaties die op zoek zijn naar mogelijkheden voor meer zeggenschap in wetenschappelijk onderzoek. Daarnaast kan het boek ook nuttig zijn voor onderzoekers die patiënten bij hun onderzoek willen betrekken maar daarmee nog weinig ervaring hebben. Diverse vragen passeren in dit boek de revue. Hoe zit onderzoek eigenlijk in elkaar? Welke rol kun je daarin vervullen? Op welke momenten kun je participeren en wat zou de bijdrage vanuit patiëntenperspectief dan kunnen zijn? Met welke valkuilen moet je rekening houden? Waar is een ingang te vinden binnen de onderzoekswereld en hoe kun je contact leggen met de juiste sleutelpersonen? Rond deze thema's biedt het boek informatie en talrijke tips ter ondersteuning. Ervaringen uit de praktijk zetten het verhaal kracht bij. Ze laten zien dat patiëntenparticipatie écht mogelijk en zinvol is.

http://www.ouderennet-vumc.nl/images/dynamic/pdf/handboek_pp_in_wo.pdf

2. Publicaties naar onderwerp

<i>Publicatie</i>	<i>(1) Top down</i>	<i>(2) Bottum up</i>	<i>(3) Bijzondere voorzieningen</i>	<i>(4) Deelname samen- leving</i>
Abma, T. e.a. (2006)		x		
Achterberg, T.J., Wind, H., Boer, A.G.E.M. de & Frings-Dresen, M.H.W. (2009)			x	
Alma, Manna A., Mei, Sijrike F. van der, Melis-Dankers, Bart J.M., Tilburg, Theo G. van, Groothoff, Johan W. & Suurmeijer, Theo P.B.M. (2011)			x	
Alphen. L.M. van, Dijker, A.J.M., Borne, H.H.W. van den, e.a. (2009)				x
Alphen, Laura M. van, Dijker, Anton J.M. & Borne, Bart H.W. van den (2010)				x
Alphen, Laura M. van, Dijker, Anton J.M., Bos, Arjan E.R. e.a. (2011)				x
Beure, S. & Hoekman, P. (2009)				x
Biene, M. van e.a. (z.j.)			x	
Boheemen, M.A.C. van (2006)			x	
Bolsenbroek, Anouk & Houten, Douwe van (2010).	x	x	x	x
Bolsenbroek, A., Houten, D. van & Nossin, M. (2006)				x
Boonaerts, Yvonne & Pekaar, Hans (2010)				x
Boswinkel, N. & Leeuwen, A.B. van (2008)				x
Bovenkamp, H. van de, Grit, K. & Bal, R. (2008)		x		
Brok, Yvette den & Lammerts, Rob (2008)		x		x
Brok, Yvette den (2010)		x		x

<i>Publicatie</i>	<i>(1) Top down</i>	<i>(2) Bottum up</i>	<i>(3) Bijzondere voorziening- en</i>	<i>(4) Deelname samen- leving</i>
Bruijning J., Nispen R. van, Verstraten P. & Rens, G. van (2010)			x	
Bult, M.K., Verschuren, O., Gorter, J.W., Jongmans, M.J., Piskur, B. & Ketelaar, M. (2010)			x	
Campen, Chr. van & Iedema, J. (2006)				x
Campen, C. & Cardol, M. (2009)				x
Campen. C. van, Iedema, J. & Swellink, H. (2006)		x		
Cardol, M., Jong, B.A. de, Bos, G.A.M. van den, Beelen, A. Groot, J.M. de & Haan, R.J. de (2002)		x		
Cardol, M., Speet, M. & Rijken, M. (2007)				x
Cardol, M., Emmen, M. & Rijken, M. (2008)		x		x
Cardol, M., Hoek, L. van der & Rijken, M. (2010)			x	
Cardol, M., Dusseljee, J.C., Rijken, P.M. & Van Schrojenstein Lantman-de Valk, H.M.J. (2011)				x
CG-Raad (2011)	x			
Cevaal, Marja & Schleyper, Yvonne (2008)				x
Claasen, W., Bruïne, E. de, Schuman, H., Siemons, H. & Velthooven, B. van (2009)				x
Coalitie voor Inclusie (2010)	x			
Coalitie voor Inclusie (2010)	x			x
Cox, S.J.V. (2005)			x	
Cramm, J.M., Finkenflügel, H., Kuijsten, R. e.a. (2009)			x	
Daas, H.M. den, Nakken, H., Smrkovsky, M. & Struik, C. van der (2007)			x	

<i>Publicatie</i>	<i>(1) Top down</i>	<i>(2) Bottum up</i>	<i>(3) Bijzondere voorziening- en</i>	<i>(4) Deelname samen- leving</i>
Dalemans, Ruth, Witte, Luc P. de, Heuvel, Wim J.A. van den & Wade, Derick T. (2008)			x	
Dalemans, Ruth, Witte, Luc P. de, Heuvel, Wim J.A. van den & Wade, Derick T. (2008)		x		
Dijker, A., Alphen, L. van, Bos, A., Borne, B. van den & Curfs, L. (2011)				x
Dongen, E. van (2006)				x
Dusseljee, J.C.E., Rijken, P.M. & Cardol, M. (2011)				x
Franke, Rob (2008)				x
Franke, R. (2008)				x
Hartland, Mirte (2011)				x
Hoff, S. & Vroman, C. (2011)				x
Hoogen, P. van den, Cardol, M., Speet, M. e.a. (2008)				x
Hoogen, P. van den, Cardol, M., Spreeuwenberg, P. e.a. (2010)	x			x
Horssen, C. van, Blommestijn, M. & Brukman, M. (2009)				x
Houten, Douwe van (2004)	x	x	x	x
Hijnekamp, M.J.G., Doelman-van Geest, H.A., Barns, J.W.K. e.a. (2011)				x
IGZ, Inspectie voor de Gezondheidszorg (2010)			x	
Janse-Alewijnse, W.D., Buntinx, W.H.E. Groot, W. & Curfs, L.M.G. (2009)		x		
Jansen, D.L. & Cardol, M. (2010)		x		x
Jansen, D.L. & Cardol, M. (2010)		x		x

<i>Publicatie</i>	<i>(1) Top down</i>	<i>(2) Bottum up</i>	<i>(3) Bijzondere voorziening- en</i>	<i>(4) Deelname samen- leving</i>
Jansen, W. & Young, E. (2009)				x
Jehoel-Gijsbers, Gerda (red.). (2011)			x	
Kamphuis, C.B.M., Dool, R. van den, Tiessen-Raaphorst, A. & Breedveld, K. (2009)				x
Klaveren, S.M. van & Vree, F.M. van (2009)	x			
Klein, Marianne van der, Lünemann, Katinka & Oudenampsen, Dick, e.a. (2009)	x			
Klerk, M. de, Gilsing, K., Timmermans, J., Bais, K. e.a. (2010)	x			
Klooster, P.M. ten, Danneberg, J.W., Taal, E., Burger, G. & Rasker, J.J. (2009)			x	
Kooiker, S.E. (2006)				x
Kröber, H.R.T. (2008)			x	
Kröber, H.R.Th. & Dongen, H. van (2011)			x	
Kröber, H.R.Th. & Dongen, H. van (2011)			x	
Kröber, H.R.Th. & Zomerplaag, J. (2007)		x		
Kruiswijk, P., Corstens, M. & Willems, L. (1997)			x	
Kuijsten, Reinier, Cramm, Jane-Murray, Exel, Job van e.a. (2008)		x		
Kwekkeboom, M.H., Boer, A.H. de, e.a. (2006)				x
Kwekkeboom, M.H. & Weert, C.M.C. van (2008)				x
Kwekkeboom, M.H. & Weert, C.M.C. van (2008)				x
Lakerveld, Jaap van & Otter, Marianne den (red.). (2009)				x
Lammerts, Rob & Verwijs, Rianne (2011)		x		

<i>Publicatie</i>	<i>(1) Top down</i>	<i>(2) Bottum up</i>	<i>(3) Bijzondere voorziening- en</i>	<i>(4) Deelname samen- leving</i>
Thijs, A., Leeuwen, B. van & Zandbergen, M. (2009)			x	
Lucassen, A., Deth, A. van & Sok, K. (2011)		x		
Marangos, Anna Maria, Cardol, Mieke & Kler, Mirjam de (2009)	x			
Marangos, Anna Maria, Cardol, Mieke, Dijkgraaf, Martha e.a. (2010)	x			
Meesters, P.D., Stek, M.L., Comijs, H.C., Haan, L. de, Patterson, T.L., Eikelenboom, P. & Beekman, A.T. (2010)				x
Meijer, C. (ed.) (2005)				x
Metaal, Daphne (2007)		x		
Meulenkamp, T., Hoek, L. van der & Cardol, M. (2011)				x
Michielsen, A., Wijk, I. van & Ketelaar, M. (2011)				x
Michon, H. & Weeghel, J. van (2010)			x	
Morton, Missy & McMenamin, Trish (2011)			x	
Nierse, C.J. e.a. (2007)		x		
Nierse, J. & Abma, T.A. (2011)		x		
Oude Avenhuis, A. (2011)				x
Oudenampsen, Dick & Gruijter, Marjan de (2005)			x	x
Overmars-Marx, Tessa (2011)		<u>x</u>		<u>x</u>
Peele, A.M.J. ten, Mulder, A., Zwinkels, W.S. e.a. (2007)			x	
Pijl, S.J. & Hamstra, D. (2005)				x
Pikoleit, Janine & Thomsen, Maren (2006)			x	x
Plemper, E. (2005)				x

<i>Publicatie</i>	<i>(1) Top down</i>	<i>(2) Bottum up</i>	<i>(3) Bijzondere voorziening- en</i>	<i>(4) Deelname samen- leving</i>
Pols, J. & Kroon, H. (2007)			x	
Post, Marcel W.M., Witte, Luc P. de, Reichrath, Enid, Verdonchot, Manon M. e.a. (2008)		x	x	x
Revalidatiefonds (2009)				x
RMO (2009)		x	x	x
Roelofs, E. & Verhoeven-Denissen, M. (2009)				x
Santvoort, Marcus Maria van (2009)	x			
Schrojenstein Lantman-de Valk, H.M.J. van, Akker, M. van den, Wullink, M., e.a. (2005)				x
Schuurman, M.I.M. & Cuijpers, M.D. (2006)		x		
Schuurman, M.I.M. (2007)	x			
Schuurman, M.I.M. (2008)	x			
Schuurman, Martin & Zwan, Anna van der (2009)	x	x	x	x
Schuurman, Martin (2010)	x			
Schuurman, Martin (2010)			x	
Slavenuiter, M. & Lammerts, R. (2005)			x	x
Sleeboom, I, Hermanns, J. & Hermanns, V. (2010)				x
Smit, Johan (red.). (2008)				x
Speet, M. & Rijken, P.M. (2005)				x
Tanja, A. (2010)				x
Thijs, A. Leeuwen van, B., Zandbergen, M. (2009)				x
Varekamo, I., Vries, G. de, Heutink, A. & Dijk, F.J. van (2008)		x		

<i>Publicatie</i>	<i>(1) Top down</i>	<i>(2) Bottum up</i>	<i>(3) Bijzondere voorziening- en</i>	<i>(4) Deelname samen- leving</i>
Velzen, J.M. van, Groot, S. de, Post, M.W., Sloodman, J.H., Bennekom, C.A. van & Woude, L.H. van der (2009)				x
Verdonschot, M.M.L., Witte, L.P. de, Reichrath, E. e.a. (2009)				x
Verdonschot, M.M.L., Witte, L.P. de, Reichrath, E. e.a. (2009)				x
Verdoorn, P. & Vulpen, A. van (2011)				x
Verplancke, Loes & Duyvendak, Jan Willem (2010)				x
Voorman, J.M., Dallmeijer, A.J. & Schuengel, C. (2006)				x
Vos, Edwin de (2010)			x	
VN, Verenigde Naties (2007)	x			
VNG/G32 (2011)	x			
VWS (2010)				x
VWS (2010)		x		
Wiegerink, D.J., Roebroek, M.E., Donkervoort, M., Cohen-Kettenis, P.T., Stam, H.J. e.a. (2008)		x		
Wieringa, E. & Donders, S. (fotografie) (2011)		x	x	
Wiersma, D. (2008)			x	
Wijnen, A.C. van, met medewerking van J.C. Kool (2009)	x	x	x	x
Wilken, J.P. (2007)			x	
Wittenberg, Y., Kwekkeboom, M.H. & Boer, A.H. de (2011)				x
Wullink, Magdalena (2010)			x	
ZonMw (2006)		x		

3. Overzicht van websites

In dit hoofdstuk geven we een overzicht van websites met informatie over inclusie. De websites zijn in alfabetische volgorde geplaatst. Aan het eind volgen enkele relevante Belgische en Europese websites.

Coalitie voor Inclusie

De Coalitie voor Inclusie is een beweging van mensen en organisaties die het maatschappelijke draagvlak voor een inclusieve samenleving vergroot, inclusief beleid bevordert en uitsluiting van mensen tegengaat. De website geeft veel achtergrondinformatie over inclusie, een inclusieagenda en een overzicht van organisaties en personen die zich inzetten voor inclusie.

<http://www.coalitievoorinclusie.nl/>

Collectief inclusief

Collectief inclusief is een samenwerking tussen LBib (Landelijke beroepsvereniging interne begeleiders) en de drie landelijke OSO (Opleidingen Speciale Onderwijszorg) organisaties: Windesheim Zwolle, Seminarium voor Orthopedagogiek in Utrecht en Fontys OSO in Tilburg.

<http://www.collectief-inclusief.nl/>

Disability Studies in Nederland

Disability Studies in Nederland (DSiN) is een kleine organisatie die is opgericht om in Nederland het studiegebied Disability Studies te vestigen. Dit doet zij door onderzoek en onderwijs te stimuleren en te bouwen aan een kennisnetwerk van betrokken stakeholders (bijvoorbeeld onderzoekers, belangenbehartigers, docenten, zorgverleners en ervaringsdeskundigen). Door het ontwikkelen en delen en toepassen van kennis wil DSiN werken aan sociale verandering en bijdragen aan participatie en inclusie van mensen met een beperking.

<http://disabilitystudies.nl/>

Expertisecentrum Handicap + Studie

Handicap + Studie, expertisecentrum voor onderwijs en handicap, stimuleert dat jongeren met een functiebeperking succesvol kunnen studeren in een opleiding van hun keuze in het hoger onderwijs. Op deze website vinden (aanstaande) studenten én onderwijsprofessionals tips en informatie over wetgeving, studieaanpassingen, stage, studeren in het buitenland en onderwijsinstellingen. Ook vind men een beschrijving van de publicaties, trainingen en andere diensten van Handicap + Studie.

<http://www.handicap-studie.nl/>

Expertisecentrum Stichting Gewoon Anders

Stichting Gewoon Anders is een stedelijk, clusteroverstijgend expertisecentrum voor speciale onderwijsondersteuning en onderwijs. Sinds 1997 worden in Almere leerlingen met een handicap of stoornis begeleid in het kader van de regeling leerlinggebonden financiering, ook wel 'de rugzak' genoemd. De belangrijkste pijlers van dit project zijn de keuzevrijheid van ouders en de mogelijkheid van integratie in het reguliere onderwijs.

<http://www.gewoonanders.nl/>

Index voor Inclusie

De Index voor Inclusie is een praktisch hulpmiddel om het proces naar inclusief onderwijs op elke school te ondersteunen. De Index is wetenschappelijk onderbouwd en is gebaseerd op de inzichten van schoolpersoneel, bestuurders, leerlingen, ouders/verzorgers en de plaatselijke gemeenschap. Perspectief (zie bij kennisnetwerken) is licentiehouder en kan scholen ondersteunen bij de toepassing van de index.

<http://www.indexvoorinclusie.nl/>

Inclusie.nl

Een website met interessante informatie over inclusie. Naast actualiteiten ook een overzicht van relevante nationale en internationale literatuur.

<http://www.inclusie.nl/>

Inclusie.org

Informatie over inclusie en zeggenschap van mensen met een beperking: de stand van zaken, beleid, ontwikkelingen, hulpmiddelen en goede voorbeelden uit binnen- en buitenland.

<http://www.inclusie.org/>

Inclusie op de basisschool

Een voorbeeld van inclusie op een basisschool. Met filmpje.

<http://www.vilans.nl/Pub/Informatiecentrum/Informatiecentrum-Inclusie/Informatiecentrum-Inclusie-Inclusie-op-de-basisschool.html>

Zie ook: <http://www.leerlinggebondenfinanciering.nl/>

Inclusie Gelderland

Inclusie Gelderland geeft informatie over inclusie in het algemeen en geeft inzicht hoe de verschillende gemeenten hier invulling aan geven. Een site waarop de goede voorbeelden ons gaan stimuleren om meer te werken aan een inclusieve samenleving.

<http://www.inclusie-gelderland.nl>

Inclusie Thesaurus van Zorg en Welzijn

De Thesaurus van Zorg en Welzijn geeft verschillende definities en toepassingsvelden van inclusie.

<http://www.thesauruszorgenwelzijn.nl/inclusie.htm>

Inclusie Wikipedia

Wikipedia geeft een beschrijving van inclusie. Het toepassingsveld, de onderliggende principes, inclusiegerichte initiatieven, artikelen en externe links komen daarbij aan de orde.

<http://nl.wikipedia.org/wiki/Inclusie>

Inclusief 15%

Eén op de zes Nederlanders is ziek of heeft een beperking. Dat is 15% van alle Nederlanders. Vaak zijn zij minder actief dan ze zouden willen. 'Stel dat zij vanaf vandaag de kans krijgen om hun tijd en talenten in te zetten. Dan levert dat de samenleving 15% meer waarde op. Daarom is er 15% Inclusief! Samen kunnen we laten zien hoe de samenleving een stukje toegankelijker wordt. Ook u en jij kunnen bijdragen aan 15% Inclusief! Hoe? Laat zien op welke manier u of jij uitgaat van de meerwaarde van mensen met beperkingen in jouw omgeving.'

<http://www.15procentinclusief.nl>

Inclusief Onderwijs

Informatie over inclusief onderwijs: theorie, beleid en praktische informatie over inclusie in de klas voor leerkrachten en ouders.

www.inclusiefonderwijs.nl

In voor Zorg: kenmerken van organisaties en inclusie

In voor Zorg heeft een factsheet gemaakt van kenmerken van organisaties die inclusie bevorderend zijn.

<http://www.invoorzorg.nl/ivzweb/Overzichten-In-Voor-Zorg!/map-informatie/map-informatie-Kenmerken-van-inclusie-in-organisaties.html>

<http://www.invoorzorg.nl/ivzweb/Overzichten-In-Voor-Zorg!/map-informatie/map-informatie-Betekenis-van-inclusie.html>

Kenniscentrum CrossOver

CrossOver wil zoveel mogelijk jongeren met een beperking zelfstandig laten worden én een eigen plaats in de maatschappij laten vinden: dát is het doel van kennis- en innovatiecentrum CrossOver. Daarvoor is een cultuuromslag nodig bij alle betrokken doelgroepen. CrossOver kent die doelgroepen en ondersteunt ze met kennis en advies.

<http://www.kcco.nl/>

Kenniscentrum voor Inclusie en Zeggenschap Perspectief

Perspectief is een onafhankelijke netwerkorganisatie die samen met mensen met een beperking werkt aan een goed leven voor iedereen. Perspectief verbindt en inspireert mensen en organisaties rondom inclusie en zeggenschap. Kernactiviteiten zijn: het uitvoeren van evaluaties, het ontwikkelen en uitvoeren van trainingen en het werken aan innovatie en verdieping. Alle activiteiten zijn gericht op het bereiken van een inclusieve samenleving, een samenleving waar iedereen welkom is en waar iedereen een bijdrage aan kan leveren. Het perspectief van ervaringsdeskundigen staat centraal. Mensen met een beperking en mensen uit hun netwerk vervullen daarom zoveel mogelijk sleutelposities in alle activiteiten. Perspectief motiveert en versterkt mensen om, ieder vanuit zijn of haar eigen kracht, samen te werken.

<http://www.perspectief.org/>

Kenniscentrum Movisie

Movisie is een landelijk kennisinstituut en adviesbureau voor maatschappelijke ontwikkeling. Men biedt toepasbare kennis, adviezen en oplossingen bij de aanpak van sociale vraagstukken op het terrein van welzijn, participatie, zorg en sociale veiligheid. De zoekresultaten op inclusie met o.a. een handreiking voor gemeenten, tips fondswerving inclusief beleid, toegankelijkheid en definitie kwetsbare groepen.

<http://www.movisie.nl/smartsite.dws?q=inclusie&x=0&y=0&id=ZOEKRESULTAAT&mode=simple&searchinpages=1>

Kenniscentrum Sociale Participatie

Het Kenniscentrum Sociale Innovatie (KSI) is het onderzoekscentrum van de Faculteit Maatschappij & Recht van de Hogeschool Utrecht. Het KSI is op 1 november 2006 van start gegaan en bestaat uit zes lectoraten (waaronder het lectoraat Participatie, Zorg en Ondersteuning- zie verder). Deze lectoraten doen praktijkgericht onderzoek op het gebied van maatschappelijke participatie, complexe hulp- en dienstverlening, veilige en leefbare wijken, arbeidsparticipatie en personeel- en organisatiebeleid, het werken in een justitieel kader en het functioneren van de rechtstoepassing in de dagelijkse praktijk.

<http://www.participatiezorgenondersteuning.nl/nl-NL>

Kenniscentrum Vilans

Vilans is het kenniscentrum voor de langdurige zorg. Er is een aparte programmalijn Inclusie ontwikkeld. Deze lijn wil een bijdrage leveren aan het stichten van inclusieve praktijken. De meerjaren ambitie is dat mensen en organisaties (zorgorganisaties, gemeenten) die op zoek zijn naar kennis en aanpakken op het gebied van inclusie en/ of goede inclusiepraktijken, bij de programmalijn terecht kunnen. Bevat ook artikelen over inclusie (factsheets).

Websites:

- Inclusie en organiseren:
http://www.vilans.nl/Pub/Informatiecentrum/Zoekresultaten-Informatiecentrum?qic=inclusie+organiseren&id=DEF_SEARCHIC&referid=2&psize=50
- Inclusie en de professional:
<http://www.vilans.nl/Pub/Informatiecentrum/Informatiecentrum-Inclusie/Informatiecentrum-Inclusie-Werken-aan-participatie-en-inclusie---professionals.htm>
- Inclusie en de wijk:
http://www.vilans.nl/Pub/Informatiecentrum/Zoekresultaten-Informatiecentrum?qic=inclusie+wijk&id=DEF_SEARCHIC&referid=2&psize=50

Kennisplein Gehandicaptensector

Op het Kennisplein Gehandicaptensector vindt men kennis, informatie, producten en diensten uit de gehandicaptenzorg. Daarbij is ook specifiek aandacht voor inclusie.

<http://www.kennispleingehandicaptensector.nl/kennisplein/Kennis/Thema-Inclusie/Thema-Inclusie-Definities/Thema-Inclusie-Definities-Betekenis-van-inclusie.html>

Kwartiermaken

Wat is kwartiermaken? De samenleving biedt mensen met een psychiatrische achtergrond niet al te veel kans op sociale integratie en maatschappelijke participatie. Kwartiermaken staat voor de poging een maatschappelijk klimaat te bevorderen waarin meer mogelijkheden ontstaan voor deze groep om erbij te horen naar eigen wens en mogelijkheden. De kwartiermaker is iemand die belast is met de voorbereiding van een onderneming, een wegbereider, een voorloper. De 'onderneming' is hier een gastvrije samenleving voor mensen met een psychiatrische achtergrond of anderen die met uitsluiting te maken hebben. Zie ook lectoraat kwartiermaken.

<http://www.kwartiermaken.nl/>

Lectoraat Inclusive Education/Passend onderwijs, Hogeschool Leiden (Annemieke Mol Lous)

In de publieke discussies en publicaties gaat het vooral over organisatievormen en geldstromen om 'zorgleerlingen' in speciale arrangementen te plaatsen. Op de scholen gaat het echter over de actualiteit van alledag waarbij leerkrachten in de klas zich geplaagd voelen voor een steeds complexere situatie. Veel leerkrachten voelen zich onvoldoende toegerust om passend onderwijsaanbod te bieden aan de steeds meer diverse groepen leerlingen. Het lectoraat Passend Onderwijs/Inclusive Education heeft als leeropdracht om (praktijk) onderzoek uit te voeren naar de uitdagingen en mogelijkheden van passend onderwijs ten behoeve van de scholen en curriculumontwikkeling voor de lerarenopleidingen. De vragen en ervaringen van scholen staan daarbij centraal. Wat hebben scholen nodig? Waar lopen leerkrachten tegen aan? En welke mooie voorbeelden kunnen we zichtbaar maken van leraren die erin slagen om een passend onderwijsklimaat in te richten in hun scholen. Scholen waar ruimte is om te groeien voor alle leerlingen en leraren. Passend onderwijs: "niet aan de maat" maar "op de groei". Lector Annemieke Mol Lous is internationaal al langere tijd actief op het gebied van Inclusive Education. Samen met zes andere Europese lerarenopleidingen, rondde zij in 2008 het succesvolle Comenius project Differentiated Teaching Module for Primary Education af waarbij een handboek voor een Europese module over Inclusief Onderwijs is ontwikkeld. Deze module is in 2009 aangekocht door UNESCO

<http://www.hsleiden.nl/lectoraten/passend-onderwijs/publicaties>

Lectoraat Internationalisering en inclusief onderwijs, Fontys Hogeschool (Christine Lloyd)

Het lectoraat heeft tot doel het ontwikkelen en uitvoeren van een breed scala van kwalitatief hoogwaardig onderzoek op het gebied van inclusie en inclusieve praktijk en het uitwisselen van kennis en het ontwikkelen van nieuwe kennis door middel van internationale samenwerking bij onderzoek.

<http://www.fontysoso.nl/frontpage/LinkClick.aspx?fileticket=07mFCeScuAs%3D&tabid=754>

Lectoraat Kwartiermaken, Hogeschool Utrecht (Doortje Kal)

Het bijzondere lectoraat Kwartiermaken wordt gefinancierd door zes instellingen in de geestelijke gezondheidszorg en de maatschappelijke opvang. Het lectoraat loopt tot 1 juni 2013. De missie van dit lectoraat is te werken aan kennisontwikkeling en deskundigheidsbevordering waarmee het werken aan ruimte voor anders zijn, oftewel de inclusieve samenleving duidelijk kan worden geagendeerd en beter in de praktijk kan worden gebracht.

<http://www.participatiezorgenondersteuning.nl/nl-NL>

Lectoraat Participatie, Zorg en Ondersteuning, Hogeschool Utrecht (Jean Pierre Wilken)

Dit lectoraat richt zich op burgers met een kwetsbare positie in de samenleving. Daarbij gaat het in het bijzonder om mensen met een psychische, verstandelijke of lichamelijke beperking. Het lectoraat wil er aan bijdragen dat zij volwaardig kunnen deelnemen aan de samenleving. Daarom worden kennis en methodieken ontwikkeld voor de professionals die deze mensen ondersteunen.

<http://www.socialeinnovatie.onderzoek.hu.nl/Data/Lectoraten/Participatie%20Zorg%20en%20Ondersteuning.aspx>

Lectoraat Lokale Dienstverlening vanuit Klantperspectief, Hogeschool Arnhem (Martha van Biene)

Dit lectoraat draagt met onderzoek bij aan innovatieve concepten, waarbij de samenhang tussen zorg, wonen, welzijn, werken, onderwijs en leefbaarheid in de wijk centraal staan. Het werkt steeds vanuit het perspectief van de burger: diens vragen, mogelijkheden en bijdragen vormen het vertrekpunt in optimale dienstverlening. Het lectoraat onderzoekt sociale vernieuwingen zoals de Wmo, Welzijn Nieuwe Stijl, het inrichten van servicewijken en klantgestuurde dienstverlening. Er staan vier onderzoekslijnen centraal: vraaganalyse en vraagpatronen, geïntegreerde dienstverlening, burgerinitiatieven en het inschakelen van kansengroepen en onderzoekspracticum

<http://www.han.nl/onderzoek/kennismaken/mensen/martha-van-biene/>

Lectoraat Community Care, Hogeschool Amsterdam (Rick Kwekkeboom)

Het programma van dit lectoraat richt zich op de deelname door mensen met beperkingen aan de samenleving en dan vooral op de voorwaarden om volwaardige deelname mogelijk te maken. Een belangrijk aandachtspunt daarbij is de rol van de professionals: wat moeten zij doen en wat laten om mensen met beperkingen in staat te stellen mee te doen? Het programma doet dit enerzijds door het uitvoeren van onderzoek, al dan niet in opdracht, en anderzijds door het vertalen van de uitkomsten van dit onderzoek naar de opleiding van de (a.s.) professionals. Als het enigszins kan worden docenten en studenten bij de opzet en uitvoering van het onderzoek van het lectoraat betrokken.

http://www.lectoren.nl/index.php?option=com_lectoren&view=lectoraat&id_lectoraat=444&Itemid=2

Lectorennetwerk, participatie, inclusie en talentontwikkeling (PIT)

Het gezamenlijke doel van lectorennetwerk PIT is elkaar inspireren en informeren om een vertaalslag te maken van het PIT gedachtegoed naar een curriculum binnen het (eigen) hoger beroepsonderwijs, bij voorkeur in het generieke deel dat iedere student volgt

<http://lectoren.nl/lectorennetwerk-pit.html>

LFB

LFB is een belangenvereniging door mensen met een verstandelijke beperking die opkomt voor de belangen van mensen met een verstandelijke beperking.

Daar waar het echt nodig is, worden de mensen ondersteund door coaches. Men maakt gebruik van elkaars kwaliteiten. De LFB heeft projecten die op inclusie gericht zijn. LFB ondersteunt Onderling Sterk verenigingen en themacafés in het land. De organisatie is gevestigd in Utrecht en heeft daarnaast vier regionale steunpunten in het land: Baarn, Bergen op Zoom, Doetinchem en Wollega.

<http://www.lfb.nu/index.php>

Monitor Meedoen aan werk

Deze monitor brengt projecten in beeld die de kansen op werk voor mensen met een handicap of chronische ziekte vergroten. De monitor wordt mogelijk gemaakt door Stichting Instituut Gak. Zij zoekt naar succesvolle projecten, analyseert drempels die succes in de weg staan en formuleert handreikingen voor de toekomst.

<http://www.meedoeaanwerk.nl/>

N-Factory, Kenniscentrum Sociale Netwerken rond Kwetsbare Tijdgenoten

Kenniscentrum waarbinnen waardevolle tips, feiten en activiteiten rond informele ondersteuning worden verzameld. Voor wie wil weten hoe je een steunend sociaal netwerk rond kwetsbare tijdgenoten kunt opbouwen.

<http://www.nfactory.nl/>

Persoonlijke toekomstplanning (PTP)

Bedacht door Beth Mount ('it's never too early, it's never too late, 1988) en in Nederland geïntroduceerd door Erwin Wieringa in 1992. PTP is een krachtig, creatief en beeldend hulpmiddel om netwerken te versterken en idealen te realiseren. Het geeft mensen hoop en zet aan tot doen. Een alternatief voor 'bloedeloze zorgplannen' en een noodzakelijke voorwaarde (Robert Schalock) om kwaliteit in de zorg te kunnen bieden.

<http://www.stichtingdetoekomst.nl/>

Persoonsgebonden budget

Mensen met een persoonsgebonden budget (pgb) kunnen zelf de zorg regelen die zij door ziekte, handicap of ouderdom nodig hebben. Ze krijgen een geldbedrag waarmee zij zorg, hulp of begeleiding kunnen inkopen. Dit dossier behandelt het pgb gefinancierd uit de Algemene wet bijzondere ziektekosten (AWBZ).

<http://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/persoonsgebonden-budget-pgb>

Zie ook: <http://www.pgb.nl/> (website van Per Saldo). Met ruim 25.000 leden is Per Saldo de belangenvereniging van en voor mensen die verzorging en begeleiding nodig hebben en die dit zelf willen regelen met een persoonsgebonden budget (pgb).

Platform inclusie Zeeland

Het Platform Inclusie Zeeland wil een netwerk zijn van organisaties, instellingen, scholen en personen, die met elkaar het ideaal van een inclusieve samenleving delen en die willen werken aan de realisatie hiervan.

<http://www.inclusiezeeland.nl/indexinclusie.html>

Toegankelijkheid

Binnen vijf jaar is toegankelijkheid als thema net zo gewoon als duurzaamheid. In 'Alles Toegankelijk' wordt er naar gestreefd dat goederen en diensten (alles wat je kunt kopen, huren, lenen) toegankelijk zijn voor iedereen. Op voet van gelijkwaardigheid, ongeacht iemands beperking. Zodat ieder mens zo zelfstandig mogelijk kan leven. In 'Alles Toegankelijk' werken ondernemers en mensen met beperkingen samen met kennisorganisaties en overheden om de toegankelijkheid van goederen en diensten substantieel te vergroten. Er zijn al veel praktijkvoorbeelden die aantonen dat ondernemers en klanten samen belemmeringen kunnen wegnemen. Maar vaak zijn die goede voorbeelden alleen op lokaal niveau of binnen één branche bekend. Toch zijn die voorbeelden het bewijs: het hoeft lang niet altijd kostbaar, ingrijpend of ingewikkeld te zijn om de toegankelijkheid van goederen en diensten te vergroten. Het informatiepunt 'Alles Toegankelijk' ontsluit deze informatie en maakt die toepasbaar. Het is er voor iedereen die meer wil weten over toegankelijkheid van goederen en diensten: ondernemers, beleidsmakers en consumenten.

<http://www.alles toegankelijk.nl>

Zie ook:

http://www.bartimeus.nl/advies_toegankelijkheid_index

<http://www.toegankelijkrijnmond.nl/>

<http://projectbureautoegankelijkheid.nl/>

VN-Verdrag voor rechten van mensen met een beperking

Alle informatie over het VN-Verdrag voor rechten van mensen met een beperking. De Coalitie voor Inclusie maakt zich samen met andere partijen hard voor de ratificatie van dit verdrag door Nederland.

<http://www.vnverdragwaarmaken.nl/>

Wijkgericht werken

De ABCD-methode is een opbouwwerkmethode, ontwikkeld door John McKnight in Amerika. De methode gaat ervan uit dat de wijk zich alleen kan ontwikkelen als de bewoners zichzelf (en hun capaciteiten) daarbij inzetten. Een goede strategie om de gevarieerde samenleving een stap dichterbij te brengen.

<http://www.movisie.nl/smartsite.dws?ch=def&id=123844>

WMO Werkplaats Utrecht

Website van de 'Kenniskring Van Sociaal Isolement naar Sociale Inclusie'. In deze kenniskring werken professionals, docenten en studenten samen aan het verkrijgen en uitwisselen van kennis over eenzaamheid en sociaal isolement en de professionele kennis die nodig is om dit isolement te doorbreken. De kenniskring richt zich vooral op ouderen, maar er zal ook aandacht zijn voor andere groepen, zoals zieken en gehandicapten.

<http://www.wmowerkplaatsutrecht.nl/Content.aspx?PGID=232020c9-eeec-4f50-90bc-c3bd171c87ec>

Zie ook: factsheet inclusie in de wijk. Een onderzoek naar belangrijke factoren bij inclusie in de wijk.

http://www.vilans.nl/vilans.net?id=PUB_GUID-D227ACC5E03E4BCF930E43096C0FC9FC

VIM, oudervereniging ter bevordering van inclusie van kinderen met downsyndroom in het regulier primaire en voortgezette onderwijs

Op deze site vindt men praktische informatie over inclusie en onderwijs aan kinderen met het downsyndroom. De VIM, opgericht in 1986, is een oudervereniging ter bevordering van de inclusie van kinderen met downsyndroom in het reguliere primaire en voortgezette onderwijs. Steeds meer kinderen met downsyndroom beginnen hun schooltijd in het reguliere basisonderwijs en doorlopen de basisschool tot en met groep 8. Daarnaast neemt de deelname van kinderen met downsyndroom aan het regulier voortgezet onderwijs gestaag toe. De VIM zoekt samen met ouders, schoolbesturen en leerkrachten naar goede vormen om inclusie inhoud te geven. De VIM organiseert studiedagen en een jaarcongres voor ouders, leerkrachten en andere begeleiders en verzorgt informatie- en lesmateriaal voor het primaire en voortgezette onderwijs. Daarnaast werkt de VIM intensief samen met andere organisaties op het gebied van downsyndroom en inclusief onderwijs. De VIM heeft ruim 1000 leden, onder wie behalve ouders ook scholen, begeleiders en andere betrokkenen.

<http://www.vim-online.nl/>

Websites België

- Over userempowerment en sociale media:
<http://emsoc.be/over-emsoc/doelstelling/>
- Handleiding inclusie kinderen:
http://www.vbjk.be/files/handleiding_inclusie.pdf
- Over inclusie en onderwijs:
<http://www.inclusiefonderwijs.be/links.html>

Europese websites

In opdracht van de Europese Commissie worden zogenaamde landenrapporten, in opdracht, gemaakt. Omdat het Europese beleid van invloed is op de Nederlandse situatie zijn hieronder enkele Europese sites opgenomen met verwijzing naar deze rapporten.

Veel staat op de website:

<http://www.disability-europe.net/www.disability-europe.net>.

Hieronder links van een aantal rapporten op deze site:

- Over inclusie op arbeidsmarkt:
<http://www.inclusie.org/wp-content/uploads/2011/09/NL-10-ANED-2009-Task-6-Request-08B-Country-update-Employment-report-final.pdf>
<http://www.inclusie.org/wp-content/uploads/2011/09/NL-10-ANED-2009-Task-6-Request-08B-Country-update-Employment-report-final.pdf>
- Over inclusie en sociale bescherming:
<http://www.inclusie.org/wp-content/uploads/2011/09/NL-social-inclusion-report.pdf>
<http://www.inclusie.org/wp-content/uploads/2011/09/NL-social-inclusion-report.pdf>

- Over inclusie in het onderwijs voor jongvolwassenen:
<http://www.inclusie.org/wp-content/uploads/2011/09/Report-on-equality-of-educational-and-training-opportunities-for-young-disabled-people-Netherlands.pdf>
<http://www.inclusie.org/wp-content/uploads/2011/09/Report-on-equality-of-educational-and-training-opportunities-for-young-disabled-people-Netherlands.pdf>
- Over onafhankelijk wonen:
[http://disability-europe.net/content/aned/media/NL-7-ANED Request-07 Task 5 Independent Living NL 15-6_to publish_to EC.pdf](http://disability-europe.net/content/aned/media/NL-7-ANED%20Request-07%20Task%205%20Independent%20Living%20NL%2015-6_to%20publish_to%20EC.pdf)
http://disability-europe.net/content/aned/media/NL-7-ANED%20Request-07%20Task%205%20Independent%20Living%20NL%2015-6_to%20publish_to%20EC.pdf
- Project 'Inclusief onderwijs en de praktijk in de klas in het voortgezet onderwijs' (zie ook Meijer (ed.), 2005, in hoofdstuk 2). Dit project is een uitbreiding van het werk dat eerder in het basisonderwijs is uitgevoerd. Het is gebaseerd op hetzelfde kader, doelen en methodologie. Gebaseerd op een internationale literatuurstudie, casestudies in 14 Europese landen, bezoeken van experts aan vijf landen en verschillende discussies met de experts en de nationale coördinatoren van het European Agency, is een aantal kenmerken van belang bij de ontwikkeling van de praktijk van inclusief voortgezet onderwijs beschreven. Deze bevindingen kunnen gezien worden als mogelijke strategieën voor het verbeteren van inclusief voortgezet onderwijs. Op grond van de rapportages van de casestudies in de landen en de rapportages van de bezoeken van de experts kunnen de strategieën verder toegelicht en aangevuld worden. In lijn met de conclusies van de eerste fase van het onderzoek in het basisonderwijs, kan betoogd worden dat ook in voortgezet onderwijs geldt, dat wat goed is voor leerlingen met beperkingen, ook goed is voor alle andere leerlingen.
http://www.european-agency.org/publications/ereports/inclusive-education-and-classroom-practice-in-secondary-education/iecp_secondary_nl.pdf
- Een rapport over de fundamentele rechten van mensen met verstandelijke beperkingen en psychische problemen wacht nog op publicatie via het Fundamental Rights Agency, Wenen. De titel is: Fundamental Rights Agency (FRA) Research Project on the Rights of People with Intellectual disabilities and People with Mental Health Problems, Netherlands country report.
http://fra.europa.eu/fraWebsite/home/home_en.htm#